

FRANCESCO ANTONIO SANTORI

NEOMEN'JA

Edizione del testo albanese e traduzione italiana
a cura di Vincenzo Belmonte

Lettoe benigno

In questo secolo, in cui tanti e sì vari sono i volumi con i quali ha voluto ciascun uomo manifestare pomposamente il suo ingegno, dimostrando la bella immensità dell'amenò giardino della ubertosa letteratura; dispersi nelle sue infinite strade, a guisa di numerosi mirmidoni, che stendono sentiero su d'una ampia spaziosa quercia; ove chi all'elsa tende e felicemente vi sale; chi ai rami piani, chi ai verticali cadenti, chi agli inclinati in alto, chi s'aggira nel tronco, ed altri finalmente cade nel suolo; tutti un piacer vario seguendo, sono non perciò partecipi di un medesimo frutto riposto o sull'interesse o sull'alloro. Veggonsi in lor mani le feconde scienze qui prestar matura frutta, là spiegarsi ancora verdeggianti¹ e altrove germogliate e cresciute a segno da prestare indizio di non potere inoltrarsino più. La Pittura, la Poesia, la Musica fanno rumore ed hanno applicato i talenti dei più nobili Signori, rese omai l'entusiasmo e lo spirito delle Città e dei Regni. La Fisica, la Chimica, la Legge, le nuove Invenzioni serpeggiano nella più grandiosa voga. La Scultura, l'Architettura, le belle arti, la razional Filosofia, sembra che a nuovo alloro non aspirano ed invidiose non si spiegano di novella palma. In un cumulo dunque così vasto di nobili ingegni, nel vastissimo pelago delle trattate idee, troppo difficile ed arduo sarà l'intraprendere una straordinaria fatica ed opporsi all'immortal fama di un Tasso, alla divina gloria di un Alighieri, all'incomparabile sonorità di un Ariosto, di un Petrarca, di un Alfiero, ché i nostri disegni, appo di questi pensieri alteri e spumosi, tronchi sariano, come i passi di Lucifero che, volendo troppo in alto salire, furiosamente giù funne precipitato. E quantunque, perché non si arrestano le scienze, potrà avvenire che un dì polverosi i loro volumi vanno in cerca della rugosa fronte di un logoro antico veglio, che con occhi malsani rumina gli annosi scartacci, e non della giovane posterità, pure ai nostri tempi non possono non essere l'oggetto stuporoso della nostra mira. Non è dunque di noi l'impresa. Adoriamoli e ci sia glorioso l'aver voluto tentare il loro cammino ed essere restati vittime di desiderio. Comprendi impertanto, illustre lettore, non esser stato mio scopo voler pompeggiare con una materia tutta nuova che avesse destato il piacere dei curiosi, ma piuttosto per dimostrare i pregi d'una favella tenuta tutt'ora come inutile e di nessun vantaggio, mentre buona parte occupa del Bisiciliano Regno ed altra pezza altrove. Mi son perciò indotto a combinare la presente operetta, qual è per altro tutta tratto di fantasia, onde restare invalido il detto di coloro che di nulla prezarono un tal Idioma. Questa mira prese ancora l'inclito giovinetto Signor de Rada, che, ancor di età fiorente ed acerba, ha dato buon saggio del suo nobile acuto ingegno con farci egli primo vedere in splendente albeggio questa favella nelle due operette pubblicate, cioè nel Milosao e nella Serafina Topia ancor seguente. E questo poi fia² ad immortal sua gloria, che accese l'animo nostro ed a scrivere lo indusse. Il Signor Varibobba avea dato un brevo³ crepuscolo per gli futuri annali di questa lingua, ma l'edace tempo e la non sequela tolse parte della sua fama. Ho voluto dunque nell'esperre sott'occhio del mondo un tal Idioma aver riguardo, per quanto mi fu possibile, alla purità della favella, alla chiarezza nella connessione delle idee e dimostrar la lingua qual in sua natura è, senza alterarla con artificiosi raggiri per riuscire ottimo nell'Italiano; alla non complicazione con delle varie lettere forastiere, meno che di quelle [che] vi son d'uopo per necessità di mezzo, senza le quali non sarebbesi punto potuto scrivere, come sarebbero la *k* col valore che porterebbe nella parola *khaa*, voce prima del tempo presente dell'indicativo del verbo mangiare; *thom* del verbo dire, e questa nel valore e nella compositura appartiene all'Alfabeto Greco; *jym*, madre. Come debbano queste ed il resto dell'alfabeto pronunziarsi, hassi bisogno assolutamente della voce del Maestro, ed ogni mio sforzo indarno spento sarebbe. Ed essendo bastante questa nozione per poter leggere almeno gli intelligenti nazionali, per ora mi arresto, serbandomi a miglior tempo e più opportuno a' miei disegni con altra operetta dar le precise regole anco agli Italiani. Io ciò non pertanto non lascio mica di sottomettere la presente sotto quelle acute riflessioni e critiche ancora degli saggi albanesi, ove il mio intelletto non è raggiunto; anzi con il più vivace ridente desiderio gl'invito a riflettermi e far giungere le loro riflessioni nelle mie mani, acciò io possa correggere ed emendare, ove atto ne sia, e ridurre a miglior uopo col loro pro la lingua e la materia da me trattata. Ed io, mentre a tutti partecipo i più distinti ringraziamenti, caramente gli saluto, annunziando loro un'ottima, florida salute.

---

¹ ms: verdeggiate.

² fia = sarà.

³ brevo. Forma desueta per breve.

Vetëtitë

Neomen'ja	<i>kopile arbëreshe</i>
Axhezllau	<i>trim që përdoj Neomen'jen</i>
Ifixhen'ja	<i>shoke e Neomen'jes</i>
Ermollau	<i>mik e pra armik ziluz i Axhezllaut</i>
Trezja	<i>mbashorja e Axhezllaut</i>
Morina	<i>vashë që përdoj Ermollain</i>
Bozdari	<i>trim që përdoj Morinen</i>
Bollizllau e Lladhizllau	<i>vullezurë [të] Neomen'jes</i>
Llōmedhondi e Elena	<i>prind të Neomen'jes</i>

PARFJASJORI

Një mallë i rī më shtiti të këndonja
ndë vjershe jo llautimi moj të qari
gjellën e zez di trimave ç' i nxori
vëdekja njize njize ka kī dhē
sikur të kishë pas vidhje e rronī, 5
se duhëshin më se jëm do një bilë   ë = ë lunga
me amurë mëllagsōrë. Kurë kishin bes
se fata ruaj fanmirë tirin amurë
e më i losej zëmra nd' at zjarr,
illi ju verdhua e drita i iku, 10
mixirë i keqë arrū te shpia saj
e rrëmaksëme ja la pa mosnjerī,
se pjaku tat e jëma van përpara
me di sajjet vullezërë tek gjella
ka s' priret më këtu njeriu që vate 15
e pra mizurë ajo me trimin prapa
i mbajti prindve [k]u ng' i lë prë mot.
O vashë e sfanmirë, ndë vjershi im
mundij të bë t' rroj ndunata jote
prë vite shum ndë dhë, s' e ndikuroj 20
shërbi'n që kesh t' bëj prë tij, kopile.
Moj penda ime ng' është e ndrequrë nd' aqë
e bën sa mund bënë, pra të lëshon
ku nëng mundën më e atje qëndron.

Atë i parë

Kuori

Amuri çë ndë vamb e zez më hërë 25
zëmrën prori njerzve e pra i lëshoi
ndë një udh të lig e gjërë,
nga një pra e dërgoi te jetri keq
njera çë s' pān çë bën e mbjatu sītë
me sqep të ngusht atirve ja mbuloi; 30
kī bën e hjidhītë
pandehji dheu e sa kī zjarr mbëshon
bën e njohu njeriu
kurë ndë spande u gjënd e mëngu sīn
e hapi s[a] atë ghanjun oreksjoj 35
ç' i xheshur me një akullë i vet ndë dōrë
qeperiset vëlomon;
pjeqë, kopile e trima nëng lë,
e atij të ligu gjë njerī ng' i bën
o allmëngu e trëmbson. 40
Jo, se vikërrë duket e fuqī
kā më ai ghanjun se gjith dheu,
se një çë qe ndë gjellë vëlomën s' pati
me kë amuri nëng e theri, e thati?

Atë i parë

Shen e parë

Axhezllai edh Ermollai

Axh Pather ti, Ermollā, ai kuj thashë 45
qeve shërbiset thella zëmrjes mī.
Dunga çë kā ti di thanarja e gjiut.
Nani të thom shërbes çë ng' e pandehjje
o ndiajte ndonjë mot prë sa dhurove
pra ç'u leve ndë këtë dhë. Dje 50
lodhurë ka jushtrimi çë një turk
bëri prë një cop mua te detria,
u prortishë pra më siprë e ndën një lisi
kalithurin pushova e kalin lidha
ndë talë meje e sa gjumi m'arvoi 55
ëndërra se tata duaj të më martoj
e fjalëtë çë m' thoj ishin këto:

«Birë, nd'arvon ambnia e tas jushtrëtë
shtrëngonen tej mb' an madhit det,
martone e merr prë nuse një kopile, 60
si tij pëllqen, e bukurë e ghavnare.
Mori pëllqeu mua, e s' ke t' e keshë
prë lart hjidhī ti, bīrë, se u të zgjodha
Neomen'jen prë shoqe» Moj kurë thonja:
«Bëj si do ti, tat», ndonjë xhatarë 65
shkrehu prë nd'ato sheshe e më pataksi.
Prora sitë e pë një kacamite
me katrë brī ndë ballë, ne mund t' arvonja
kurë ika prapa asaj, se me një ikton
vate lumit atej, e u qëndrova. 70
Vemi nani te pila, se mund jëtë
t' e gjënjëmi na pameta. 72a
Erm Jam përpara. 72b
Shkrepin mora, ani shpatën rrëmbenjë
e vjerre ndë kalithurë. Vemi pra
ku do ti, zot, se u prapa të mbanjë, 75
qot prë llaka o prë male, se m' kē
pather mik me tij, njera vëdes.

Shen II

Morina, Ifixhen'ja e Neomen'ja

Mor Ku ven këta jushtrōrë të rënda me armrī?
Thomse ka mali kallaren pra ndë llak
çë më proposhë shtie udhën nga detria, 80
ka neve zeza pather turku vjen
i lig të na helëmonjë? 82a
If Popo, ng' i njeh? 82b
Gjitontë e tū jan këta: kī Axhezllau
edh Ermollai ë jetri ç' është prapa
e vete bashk me të. 85a
Neom Majdhe, çë trim! 85b
Lum ajo jëm ç' e puolli! Qeperise
së pë u më si kī çë bën e dheu
gjëmon ndën këmbve kurë vete me dirë,
i bukurë pōr si nj' illë nga qielli but.
Mor O Neomen'je, nd'e ndianje kur fjet! Bënet 90
si mōll i kuqë e ëmbëla si mjali

jan fjalët që thot. Me s̄i p̄estaj
 më se kallamit z̄emrat e njerzve
 rr̄mben e u e gjegja
 një mot e më ç' ahiara nëng shoh 95
 mirë pr̄e sa dhurova nd̄e këtë j̄et.
Neom Jetri b̄enj̄emi fjal̄e, se nd̄e drit̄sore
 rr̄i zonja m̄em e pret kur̄e u t' arvonj̄e.
 Gjegj̄en ndonj̄e fjal̄e e pra m̄e thot:
 "Ti j̄e kopile e thuam ç' i do këta 100
 rr̄efiame pak t̄e mira". Ç' i p̄ergjegje
 nj' ãmje që thot k̄eshtu? Buz̄en mbullin.
If V̄ert̄et nge s' kemi na që jemi vasha
 t̄e thomi nd̄e t̄e bukur̄e o t̄e ligj̄e
 jan trimat e katundit. Na kopile 105
 jemi e k̄e t' rrimi si një f̄ond
 që një këmbat njeriu nj̄inje nj̄inje
 ujet ja thturbullon e pra ng' i p̄i
 huaji ç' atena shkon.

Sh̄en III

Axhezllai edh Ermollai

Axh Ermoll̄a, po ruaj, nd̄e t̄e p̄ellqen. 110
 Nj̄e vetme kollpon̄e, që gjegje, hollqa
 e vrara këtë del̄epre që ti sheh.
 E kacamiten p̄e, që do t' gj̄enja,
 se erdhi nga llakata ku ti ish̄enje.
 Vrave ti, Ermoll̄a, ndonj̄e shpirtogj̄ell̄e? 115
Erm Eca pr̄e nd' ato llaka e faregj̄ẽ
 më shkoi p̄erpara s̄i t̄e nund i shkrehnja.
 Vet̄eme një llumbardhe bardh si b̄or̄e
 më qelli dhun pr̄e mot e s' mund t' e arvonja.
 E vej tue shkarart̄er̄e lis pr̄e lis 120
 njera që b̄en e hira te ca ferra
 e duart̄e atje ḡervishta e m̄engu i shkrehja.
 U prora prapa ahiara, pjot rron̄i,
 te rahji e vrava atje një gurgull̄i.
Axh Vemi nani nd̄e katund, sa ata që b̄em 125
 sos̄en, t̄e s' mund na thon se faregj̄ẽ
 b̄etim nd̄e këtë pil̄e miri një dit.
Erm B̄ej si do t' b̄eç̄e, zot' im. T' e thash̄e

se pather prapa mbanjë u këmbve tū.
Axh Ti ruojte, Ermollā, kurë shkuam këtej 130
kushë ishë te tjera udh nd' ato kopile
çë pam, se Neomen'ja një m' u ndot?
Erm Vërtet, se i pë të trī: Neomen'ja njera,
jetra ishë Ifixhen'ja e pra Morina
e treta vij e fjit me ato të dia. 135
Axh Kjo qe kacamitja çë t' thashë
se ëndërra ndë gjum e nani pë
e zëmrën pa harë m' e la ndë gji.

Shen IV
Axhezllau e Trezja

Axh Majdhe, Trezje. Një dit me Ermollān
haraksa u nga mali e ndë mest udh 140
Neomen'ja m' u përpoqë, zëmrën vodhi
nga stomahji e m' e suoll tek i pëllqeu.
Nga vreshta prirej bashk me Ifixhen'jen
e sillij ndën sjetull një panare
e pjot me verdh durak. Pa skemandilë 145
kësheti bardh shkëllqej si mali kurë
është i mbuluarë me bōrë e ku menatet
kundrela dielli delë e vete rrëmbi.
Më ruojti m' ata sī të zeza shumë
e duk se ne më tha: "Ti ngë m' përdo? 150
Ligu vjen mbi tij, se arvon një mot
çë ti ture shërtuarë më dishëron
e me noerë m' arvon, moj jo me duarë".
Ngë kam ç' ahiara ambnī
ndë zëmrë të m' jip një pik harë 155
o allmëngu e saja hjë të më levroj.
Trezja O zot fanmirë, më ndjet se u t' e thashë
se vret me ato sī, moj nëng shëron
ajo, pse fare do trima të ruonjë,
e sa ndë faqe zjarr buthton, ndë zëmrë 160
aqë brim mban, sa mëngu njeh
fuqīn lartit amurë, çë si vëdekje
gjithve stomahjin nget e pa vëlom
kësaj ja la të vras shpirtin e tjerve.
Axh S' kam bes u thënin tënd, se s' mund jëtë. 165

Ajo, me sī çë priarë, një hërë dheu
 bën e çelet e vëdes prë namurī.
 Shpirtin nga trütë trimave rrëmben
 e duket se harën shtrëngon ndë dorë
 amurit e ti thua se thtohte ẽ si bōrë. 170
Trezja Sot m' arrū ndë krie. Ajo mua taksi
 se vemi ndë këto dit te petku i saj.
 Ahiara nd' ajërë e shtie një fjalë e mīrë
 prë tij e shoh si vasha më t' e marr.

Shën V

Bozdari e Morina

Mor Cila fat rron'juze shum 175
 kët noerë nd' oreks vumë,
 pra m' pataksi e qe s'vërtet?
 E qëndrova vet vet
 si një turtulle çë zbori
 shokun e m' e zū helëmorī 180
 sa t' qanjë jo pak mot
 nd' ata llaka ku ng' i thot
 mosnjerī: "Via, u llevro!"
 Kī këshillë ç' ani m' arrū
 pather rrim si qen ndë trū 185
 çë m' i bjuan e ngë m' lë
 o më thot fanmiri gjë.
 Mirë më lidhi e më shtrëngoi
 e pra lidhure harroi
 si një armike. Pa lipsī 190
 bën e shkonjë me hjidhī
 kët gjellë të zeze ashtu.
 Qe ai ghavnari trim,
 çë ka zëmrën si brim,
 çë m' e nxori nga stomachji 195
 kurë e pë çë shkreh te rahji
 një llumbardhje çë vrau
 por sa pjehurit e ngau.
 Ngau më pak atë se mua,
 se asaj zëmra u bōrsua 200
 e mua mjeres djeg edhe.

Bozdari Njoha se ndë këtë dhë ng' ã bukuria,
 moj vetëm një fuqī çë gjindën siall
 të don më mirë një pjak se një kopile.
 Një vashëzë ghavnare mua rrëmbeu 205
 këshillet gjith kurë parën hërë e pë.
 Nani më rrī si rē e s' mund më shoh
 e u pather për të qanjë e shërtonjë.
 Jetrë ngë dishëronjë se sajin gjī
 e këshetin t' i ngas fōrmadh e bardh 210
 çë pati aqë fuqī të nga stomachji
 trashkoj të boçëkun gardh çë zëmrën ruaj,
 me rrëmbat vëlomoj sajave sī
 e pra të më mērihej njize njize.
 O, dju ndë më kishë ardh një kopanē 215
 shkrepī ndë zëmrë u fare ng' e ndianja!
 Jo si ajo bŭz ghavnare çë nga pik
 "Ea!" më thot, pra "Ik!" e me një shpat
 kurmin pather m' e shkon e bën të that.

U sos ati i parë

Atë i ditë

Shën e parë

Kuori

Kurë rrij me ulëkun bashk 220
 shtjerri, kaciqi e dhia,
 u thom se namuria
 ngë njihej mirë ndë dhë.
 O thomse ndë një kopile
 pērdoj një trim i lart, 225
 atë ng' i ndihej thart
 t' e duaj, prēdashe edhe.
 Moj qe kī thomse gjum,
 se pather ndë këtë dhë
 qe lip, hjidhī e harē, 230
 si e kā nani kush do.

Një qan e një këndon,
 kushë lutën e kushë këxen,
 një qeshën e një haren
 e kā e ng' e përdo. 235

Morina, Neomen'ja, Ifixhen'ja e Trezja

If Morine, ea shih këtë rëdhī
 si ã ngarkuarë e verdha rrushet kā.
 Bekuarë zoti ç' e bëri kështu but
 tjoren çë na mban. Siso atë fik
 se duk' e do t' bjërë prë ngarkosinë 240
 karposve çë kā mbalë. Ruaj atë dardh,
 mollat bardha e kuqe. Këto ullinje
 si leshi Axhezllaut jan të zeza e sitë
 të formadhes Neomen'je. 244a
Neom Popo, ndrikull, 244b
 mos thuaj më këta fjalë, se sitë e mia 245
 i pë se jan të liga u, një dit
 ç' i ruojta mirë mirë ndë një qelëq.
 Ndë thom se mesi it bën e shërton
 onjë ç' e sheh nga trimat e katundit,
 vërtetën thom, se e kē dredhurë e hollë 250
 si një purtek mundashi e se bumbaku
 thomse më njom e kē. Vidhje ngë kam
 se tiorja me tij aqë e bëgat
 u buthtua e të bëri ashtu fōrmadhe.
Mor Vërtetën, Neomen'ja, u thom: të dia 255
 bukura jini, por sa më këshilli
 ghavnari mund pandehjinjë. Ifixhen'ja
 kā buzën si një mollë e faqen kuqe
 si qumbshti ã me gjak. Moj ti, Neomen'je,
 aqë fōrmadhe jë, more thjesore, 260
 çë duke por si hëna mbrënda nd' ille...
Trezja Mëngu t' e thonje dite. U ndë mest
 do t' jem bashka të dive, ndë prë bukura
 o prë liga ju mban kjo jona jëtë.
 Sitë e zeza, leshet ari, qafën e bardh, 265

bālltë e hōllë e kini bashk, e faqja
 koillorme mua ndjet se s' k̄a jushtrī.
 Moj u ndiajta me veshë
 se një trim çë thomse e dini
 llautoi Neomen'jen shum e këto fjalë 270
 mbjatu mbanjë mend se nxori ai ka gola:
 "Thjesore vashë çë pather si një lule
 çë m̄ ndë diell rrī [e] m̄ hajdhonet.
 Lahet me vez menatet, kurë zgjonet,
 e fjetat gjelëbullore 275
 nga një mbahen te jetra
 dit, pa thajturë fare,
 e si dhezura linare më haraksen
 kurë është m̄ errëte nata.
 Pather me sī të but të ruat fata. 280
 Ndë ti tjerat kopile m' i mbulon
 si dialli tjerat ille mjezdit,
 mos shkot prë mua kī vit
 e të paça me kez verdhe si ari,
 me coh të koillorme s[i] është bari, 285
 tue luarë formadhin sī, me mua të vishë
 mushk me mushk ndë qishë". 287a
Neom Trezje, thë 287b
 sa m̄ deshe prë tij, moj u ngë dua
 të gjegjinjë këto fjalë. Ani këtu
 të l̄ e vete dalë. 290

Shën II

Neomen'ja e Ifixhen'ja

Neom Ifixhen'je, zëmrë s' kam e nëng dī
 t' e thom u kushë m' e vodhi. Një hajdhī
 e një spjaxhirë më rrin pather ndë trū.
 Njeri më thot «Çë bën?», jetri «Çë l̄!»
 e kështu mbanjin prë mot mua ndë jushtrī. 295
 Jo njeri o jetri mua ndjet se vinxhon.
 Si di armiqë çë jan të fuqiruz
 pather një shortje rrin, kështu ndë zëmrë
 amuri e ndera bën. I pari thot:
 "Ruaj çë trim të do, me bukurī 300
 ngarkuarë sa m̄ me sī ti nëng e pē.

Si shpata nd' atë kalithurë i kâ hjë!
 Shëndoshë si qeperis, ai prë tij
 vëdes e ti ng' e mban nd' oreks fare?
 Stomahjin kē si hekurë ngurt o gurë! 305
 Të merr ai prë shoqe e ti nderuame
 llautone ndë kopile, se një trim
 më mirin nga katundi dhëndërr zgjodhe".
 Nderja pëstaj thërret: "Çë bën, kopile?
 Nga prind leve të lart e rriturë qeve 310
 hajdhjare e nderme kaqë sa s' mund e thom,
 e nani këtë vëlom sat ëmi bën,
 të farmkosurë des? E tët vullëzërë
 nd' e xën, çë bën ti më nga gjella jote?
 Le, kopile, le këtë noerë! Për tij 315
 i mīrë nëng është kī. Atë çë thot
 jot ëm e zoti tat ti ke t' bëçë,
 e jo si thot amuri, çë të siall
 pather te udha shtrëmbërë. Ti mos ec
 atej, se bie ndomos te gropa stesjes". 320
 Nani, Ifixhen'je, thuam si ka t' bënë
 çë gjëndem ndë këtë rrënjë e ngatarrjarë.
If Zonja ime, edhe një mot u qeva
 me zjarr ndë zëmrë e qajta nat e dit
 njera çë shkoi një vit e pra u harrova, 325
 se vëdekja m' e mori
 atë çë zëmrën nga stomahji nxori.
 Ndë rroj, bënja më zī,
 se m' vritjin ato sī kur e prosteksnja.
 Nani u s' dī çë thom. Më mīrë qën 330
 ishë ndë m' e kishe thën të parën herë.
 Ti dī se tas jatria vëlomsë gjë
 miri ng' i bën, nd' e çon të bërë e keqe,
 se fëjiba ju rrit e vëdekörë.
Trezja Majdhe, Neomen'je. Ku ti gjënde, udha 335
 bën e shkëllqen e qielli, si ndë vrërtë
 shkepti bukuron llakata e male.
Neom Trezje, mirë se arrure. Ea tashë
 se shtimi ani një vjershë, çë nga katundi
 afërë e kundrela jemi e gjindja ndian. 340

Këndim I

Trim ghavnarë, buthtou ng' ajo dritsore
të ruonjë formadhin sī e leshet ari.
Siso sa bën prë tij nj' e zez mixore
çë bëri prë spjaxhirë faqen si bari
e ti një kred nga lipi nëng e nxore, 345
por bën e djeg si miçi te linari
pa valë e tas vëdekja verdhullore
qaset e më moti ikën i vrari.

Këndim II

Qasëm atë buz si roz para të des
e nj' ëmbël puthurë ëm të më shëronjë, 350
se u ndë këtë gjī të bëra pjes
e natën qanjë e ditën së t' harronjë.
Allmëngu qot kjo më madhja stes,
se tij u dishërova e të dishëronjë.
Të dishërova: e thashë e të jap bes, 355
e pather lutinjë tij njera çë rronjë.

Shen III

Axhezllai, Neomen'ja [e Trezja]

Axh Të pë, Neomen'je, tashë. Mos ik më,
moj ëm një pik levrom ndë kaqë lipime.
Thuam një fjalëz e but, faqen buthtom,
buthtom qafën të bardh e siun e zī. 360
Mos bëj si djali bën kurë sheh një hjë,
ç' i trëmburë shkapërdhiksën. Pritëm, via,
të fjas një pik me tij e nga se des.
Neomen'ja M' e shqore gjirin me të ruara e thëna.
Thuame, via, çë do. Zëmrën t' e dhë, 365
buthtou një mot kutjend e mos më jip
të zeza më hjidhī e mba nd' oreks
se besa çë të jap një puthurë është
kësaj llunaz ç' e vë te gjishti tū.
Rri fuqiruz e duam si dua u tij 370
mirë e mos u trëmb nga besa ime.

U gjegja shtrushë e vete.	372a
<i>Axh</i> O Trezje,	372b
u jam ndë një furnaxhë e pjot me zjarm.	
Qanjë prë nat e dit e ngë m' levron	
njeri të m' e rrasnjë këtë noerë	375
çë si një hjë e ulurë ndë stomachjë	
pather ndë sī më mban ballin e bardh	
e gjin të Neomen'jes. O thjesore	
vashë, çë bën e rrī ndë dit me nat,	
se dialli m' u perndua e më ngë vjen.	380
Kushë mund m' e thoj se tij prë shum mot	
me lot ndë sī kesh t' qanja e dishëronja?	
Të jen hajdhjare allmëngu këto lot	
një mot, kurë ti pushon te ila ime	
me larte ambnī çë s' mund rrëfihet.	385
O qiell i but, teshkro fjalet çë thom,	
e thartat lote çë më bëtin surkun	
ndë faqe mī meruarë e ndë shërtime	
të dhezura si zjarr u shtie nga gjiri,	
sillja ti, erë, ndë veshë vashes fōrmadhe!	390
Thuam ti dunga, Trezje. Vajte fole	
me sprënxën tek u gjella ime rron?	
<i>Trezja</i> O zot, se ti më shpon me këto thëna!	
E gjith të miat bëna faregjë	
bënjin pr' atë çë ndian e dishëron.	395
Vam te petku i saj e dalë e dalë	
një fjalë ndë veshë ja shtura, se ti des	
aqë ka miri ç' i do e ajo rrī ngurte.	
Moj vasha, bërë e kuqe, u mēri.	
Moj njoha u ndë sī se të përdo,	400
se nën e nën i kishë ngarkuara lot	
e më u s' dī të thom nga zëmra saj.	

Sosëmi

Shën IV

Bollizllai, Lladhizllai e Neomen'ja

Boll Motrë, një pjaxhirë të vemi bashk
ka tonat ara, te Vojanin kemi,

me tij e Ladhizllaun mua më shtin. 405
 Ashtu ti, motrë, sheh si sheshet jan
 me bare gjellbullore e lulëzuame
 ka dritsorja e na vemi te pila
 e vrasmi ndonjë katrëmb. Rrango te tata
 e zonja mëm e thuaji se menat 410
 me grā tëharrëmi grurtë e vemi sod
 të gjëndemi njinje na te Vojani.
Lladh Vullā, xa shkrepin, se t' e solla. Shpatën
 nani vete t' e marr nga jetra sällë.
 Brezin e kuqë të siall o ërgjënduamin? 415
 E shabjen arësuame me pendoqë?
Boll Sillëm cilin do. Neomen'jes thuaj
 të vishet mbë gjims, jo hajdhjare;
 të marr uratën e pra të vinjë, se vemi.
Neom Vullezërë, zoti tat e mëma edhe 420
 uratën ju dërgon e than të vemi
 me ambnīn çë na dërgon Thjeu.
Lladh Xhatari u veshu u e tij të solla
 brezin xhatari edhe e shabjen bardhe.
 Kuelet jan të trī përpara dërë, 425
 Neomen'ja pret edhe proposhë kurë vemi,
 Kriatet vun ndë duak atë çë domi.
 Pse mënonjëmi më e nëng nisemi?

Shen V

Ermollai e Axhezllai

[Erm] Axhezllā, çë kē? Ndë bällë të njoh
 se shpirti ngë të rrī mirë. Ti dī se miku 430
 kurë nj' etrë miku i thot spjaxhirët [ç'] kā
 i bënë më të leza spāsītētë.
 Rrëfiam dunga çë kē çë rrī helëmuarë
 e faqen siallë të lipme e skoillorme.
Axh O Ermollā, nd' e dinje! Keqe rē 435
 zëmrën më sëmbron çë somenat. Noeri
 duk se ne më prëthot se gjë të lig
 o sod o ndë këtë jav u ka t' dhuronjë.
 Tashë çë s' mund e nxiarë, via, vemi jasht
 ka mali ngaha vam jetrën dit se atje 440
 mund jëtë çë vrasmi na ndonjë shpirtogjellë

e thomse mua rrasonet kī kēshillē.
Erm O, zot, sa më spëllqen! Moj spasi të të
fuqia ka t' i vinxhonjë. Levrou ndopak,
pandehjë tjera shërbise, se të shkon 445
noeri çë t' mban i luftuarë. Nani
vemi ka mali e shkrehmi na ndë shkak.
Axh O, vemi, se një shtrushë m' arrū ndë veshë
si uje shum çë bīen nga larti rahjë
o si milon çë bën pather një modhi. 450
Zëmëra më patakset ndë thanare
të stomachjit e shpirti i trëmbëm rrī,
kurmin gjith m' e mudi një thorporë
e lotet ven padashure ndë sī.
U s' njoh çë vjen me thën kjo hjidhī. 455
Erm Zot, ti jetrën dit pjonu harē mua
thonje se kishënje parë një kacamite
e nani helëmi t' arrū? Via, u harro
nga kī noerë i keqë e mirr armritë,
se vemi ku të duashë, prë sheshe o llaka. 460
Axh Vemi, Ermollā, vemi se vinjë, me gjith
se gjëndemi pa pjaxhirë, u prapa tij.
Jemi te mali tas: ti merr nga llaka,
se u nga çuka, e mbjidhem pra proposhë.

Atë i tretë

Shën e parë

Kuori

Ti, djalë ç' ike nga qielli e u kallarte 465
ndë truoll të bënje trimave jushtri,
vashave bukurī sa munde i dhē
e burrat i harrove,
si korrësori lē kallium çë bie
e më ng' i shkon nga krie, moj pra një llojë 470
kallëzore i mbjedhënjin një prë një:
njera të madhën merr e jetra atë
ç' i vjen asaj përpara.
Kështu gjenden të ndara e vasha e trima,
e një kā natën e bardh, jetri e kā tharte; 475
një bukurī o gjak vete tue gjën,

nj' etrë namurīn bën, pse i pëllqen
 një kopile e m' e rrëmben, me gjith se gjir'
 e [th]tohtë e kā si brima. E ti dhuron
 këto shërbise, amurë, 480
 pa lot e pa dhëmbim,
 pa helëmë e pa trëmbim, e bën e qan
 i mjeri trim ç' e mban zjarmin ndë gjī,
 se ti ng' i vë jatrī allmëngu kurë
 lëftuari rrī të des. 485
 Ik, mos kī më pjes
 me nē, se ti na vret.
 Ndë qiell priru papā,
 se thomse zbjerr të kā
 jot ëm e rrī e të pret, 490
 se më me nē ngë kē këtu riçet.

Shën II

Çë m' vëlen kjo bukurī
 çë tjorja shum bëgat
 më shtëfrosi ndë këto faqe,
 sa t' mbulonja tjerat vasha? 495
 U ngë donja sītë ghavnare,
 se fuqī mua biznjoj
 sa t' çanja kët katin
 çë të lidhure më mban.
 O, vullzërë! Moj ku jan? 500
 Neomen'ja motra juaj
 si një qene lidhur' është
 mes e duarë ndë trashe ndin.
 Kushë t' e zgjidhinjë më i vjen
 trim i pjot me lipsī? 505
 O vullzërë, o Lladhizllā,
 si të veni ju pa motrë
 prëm te mëma e zoti tat?
 Çë mixirë i keqë t' arvonjë
 zonjësë mëm, kūrë t' e djerë: 510
 Neomen'ja është e zbjerr!
 O vullzërë, nëng mbjidhi,
 u e dī, te shpia prëm,

moj mua veni ture gjën
 nd' ato dushqe, ture qārë, 515
 ku ndë thirm ju rrispëndon
 eku, e vetëm e helëmorë:
 "Neomen'je, o motra jon,
 kushë e dī te cili vend
 më të suoll dhëmbi rron'juz 520
 ndonjë katrëmbi o dora keqe
 ndonjë turku çë të vodhi.
 O, të t' shihëjim e jushtrī
 nā se bëjim ndë këto male
 me armikun e të vej 525
 gjaku udhve si llavin
 o të disëjim të trī,
 se arvoj ahiarna nova
 te shtëpia, ç' e sillij era,
 jo vullzërit e tū 530
 çë të mizurë e tue qarë
 ndë pullas priren si bilë
 kuj vëdekja shum rron'juze
 ndë një dit nga dheu nxori
 jëmën e t' ān me një rrongat. 535
 Duket shpia si foloqī
 çë qe lën prë vitvit
 por ndë dirë e ndë rronī
 shiut e motit ji lig.
 Neomen'ja ng' është më, 540
 ngë përgjegjet o ju ndian,
 vetëm faqen bukurëz
 ja shtrëmbi trëmbima [ç'] mori
 kurë turku si lion
 e rrëmbeu e ngrah e vū, 545
 pra sarposi nga llakata
 ç' udhën shtie te mali madh,
 ku m' e lidhi fuqiruze
 ndë një thesollë errëtë e thëll,
 aqë çë dora ju bē zez. 550
 Sitë e saja çë shkëllqijin
 si shkrepitima nd' errëte nat
 jan të shujta ani e lodhëta
 aqë nga lotet çë shtun.

tëndin vajtim, bukurë kopile? Cili shpirt i thtohtitë më se brima nëng u dhez tue parë faqen fōrmadhe? O qiall, çë bën e shoh! Dielli m' u err e dita tas m' u nxī. Ku është armiku,	595
të shoh si shpata ime ndë kalithurë i hīn e kuqe delë papā jasht me prapa shpirtin tij?	598a
<i>Neom</i> O Axhezllā, nani vërteta njoh se fata do të jeshë përdashur' im. Via, ndë m' do mirë,	598b 600
zgjidh këto trëkuz çë mbanjin lidhurë mesin e duart' e mia.	602a
<i>Axh</i> O turk pa bes, nd' amurin nëng ndian, ndiaj këtë shpat si gjakun tënd lipin e si i pëllqen! Neomen'je, ruaj si vjen shpata çë hiri mbrënda, siso si t' i paguan trëmbimtë e rënda.	602b 605
<i>Neom</i> O Axhezllā, ka u çë do bëj. Kopile jam. Ndë gjī pather të pata e më të kam. Nani çë më librarte kët hjidhī të mbanjë pather ndë sī.	610
<i>Erm</i> Zot, çë pate? Faqen e solle verdhe si një kurë është i trëmburë nga një hjë çë shpirtin ja tramaksi ndë një thëllë malë o pa vëdekjen me sī, se ndonjë katrëmb i madh ju bë përpara tue llastimisurë dhëmbtë. Thuam: çë pate?	615
<i>Axh</i> Vemi se xhatën e bëm. Hajdhī pata e spjaxhirë e shpirtin pjot me dirë.	620
<i>Erm</i> O zot, mos bëj të rrī më nd' errëtë nat. Thuame këtë fat çë të helëmoi, se shpirtin mua sëmbroi edhe spjaxhiri. Ashtu të rruat më miri çë ti do.	
<i>Axhezllai</i> Vemi nani, se pra kurë është mot të thom hjidhìn çë pata me hajdhīn.	625

Shën IV
Bollizllai, Lladhizllai

[*Boll*] Popo, vullā. Neomen'jen ng' e prosteksinjë.
Zëmra m' e thot: qe vjedhurë motra jon!
Popo, ç' i thomi tatsë kurë të vemi
ndë shpī pa Neomen'jen? Sa na des! 630
Njinje nga mali japmi e ndonjë vend
ngë lëmi se t' e shohmi por me sī.
O na zbjidhemi të trī o Neomen'jen
te mëma ke t' siallmi. Ndomos bushtra
vat të siell ndë shpī ndonatën e keqe 635
se na qëndruam ndë malë e motra u zbuarë.
Lladh Ajlimono, çë gjeta?
Vanderën e times motrë kam përpara?
Thomse siu më bën e ng' ẽ vërtet. E njoh,
njoh terjorisin e saj çë pather bëj 640
ndë keza e ndë vandërë. O motrë, o motrë,
vëdekure tas gjakun jë, e njoh. Kurmin
allmëngu do t' gjënja edhe pa shpirt,
të binja siprë i vrarë nga dora ime.
Motrë, ike e mua lë ndë hjidhime! 645
Popo, një turk është kī dekurë ndë truoll?
O Thje, çë shoh!... gjëndet me gjak i pjot.
Kī vodhi Neomen'jen nga Vojani
[e] e suall ndë thesollë të këtij mali.
Ka gjeturë thomse gjind e ja rrëmbian; 650
ai s' do t' e lëj - e vran. O, Neomen'je,
llunaza si katin gjeta te ndina.
I pë e tëndet ishin: ishë e arta
çë zonja mëm të dha, edhe ërgjënda
me gurë çë të dha tata. Moj çë kërkonjë 655
mot të më dhuronjë? Neomen'ja diqë,
gjakun kuqë e njoha, singat i gjeta,
xigharelen e shqerr. Ngë mundinjë më,
Neomen'je, të rronjë. Me tij u vëdes,
o motrë, e gjellën e pres me këtë thik! 660

Shën V
Morina [e Bozdari]

Mor M' u fanaros si bardhe rē ndë sī
e trimit thika çë zëmren më shkon,
atij çë pather vret e vëlomon
me tijen bukurī.
O vëdekje, 665
sa jē keqe!
Më shtrëmbon
e më hajdhon,
bën e qeshinjë,
bën e ngjeshinjë 670
por me lot faqen ndë gjum
si një zallë ndë një madh lum.
E prosteksa, u ndënda, e pē,
pra thërrita: O, fodhonē!
Zjarmin çë kam ndë gjī si friti e iku. 675
Piqemi si ndë furnaxhë një qaramidhe,
më mori si një zog ndën një paidhe
i zëmrjes time armiku.
O pjaxhirë
jo shumë i mirë! 680
Popo, gjëllë,
sa jē e thëllë,
pjot furbrī
si një rëdhī
m' ata rrushë çë verdh buthton 685
golën mjerit ja tharton,
ç' i pëllqen e vete e [e] bën
e pra një etrë shortje [e] gjën.
Boz Llakat shurdhonjë me timet tharta qara,
e me shërtimet [ç'] dalën nga mushkria 690
nën meje ajërin dhezinjë.
Bëra si bën rëdhia çë qe e prërë
ndë dimrë e lot dërsin ndë paravërë,
se lotet time rara tas një krua
rritin si një përrua çë rrī e vajton 695
poshtaz ka cado llaka ku dirarme
gjën formadhen vashë e ng' i purton
se këmbën i puthën e tue qarë e çon.

Ndë qajta njer nani, nani këndonjë
e, mos qajturi arrū, u bë t' i arvonjë 700
te veshi një këndim
t' e zgjonjë kopilen e t' e ngrohinjë mirë,
nd' e gjën bëre si brim.

Vjershë [I]

Vashë ghavnare e kuqullore,
këta keqe shtepasī, 705
via, të piershin ndë lipsī
të m' thuashë: "Tas u levro!".

Vashë çë zëmrën m' e more,
ndëjme, via, të bardhën dōrë,
shtrëngo timen çë m' u shqōrë 710
nd' ato ferra e më shëro.

Vjershë [II]

Ti, si nata është pa hënëz,
bën e jan gjumet e mia.
O Morine, ti hajdhia
jē të zëmrës çë t' do. 715

Gjegje, via, timen thënëz
të më duashë një pik mirë.
Bëme, via, këtë pjaxhirë,
bëjme njize e mos mëno.

Sosëmi

Atë i katrëmë

Shën e parë

Kuori

E virgjëra roz, më parë të hapet gjith, 720
me buz të kuqe trimin e thërret,
kopilen mbjatu e pret

kurë shkon t' e shoh, se era, kroi e trolli
 e lutënjin por me drit e m' errësi
 e mbanjin sitë atje prë motmot. 725
 Ahiara zëmra i thot : «Ndëj dorën e mirre!».
 Rrī vasha ndë këshillë,
 pse trëmbet, se ndën fingillë gjëndet zjarri.
 Ndën dorën e papā
 e priarë, se trëmbet prapa. 730
 E roza rrī formadhe,
 mallin së ndikuron çë vasha kā,
 e mbrënda ndë murriza
 ghavnare ja buthton
 fjetat e buzën kuqe. 735
 Vasha ngë mundën më
 [t'] dhuronjë e dorën ndën,
 moj pra gjëmbat gjën e ja gërvishtënjin
 e sprënxa i thot se jasht e nxiarë
 të bukurë e dhuruze. 740
 Një ferr i pjot me dirë, pse ja vjedhë,
 ngalloset e ja shqiarë,
 e gjith shërbinë çë bëri
 ndë një tramot e zbiarë.

Shën II

Ifixhen'ja e Trezja

[If] Trezje, ndëjm veshë, se të rrëfianjë 745
 nj' ëndërrë [çë] pata sonde ndë mjeznat.
 Skotisa shtratin kurë u ndiajta e zëmra
 më gjëmoi si kurë ndë malë gjëmbi
 ng' ajëri bie ndë truoll. Më nditej, Trezje,
 se venja ndë një llak pather proposhë 750
 e më thellonej sa më venja u ndën.
 Ruonja udhën e këmbtë sa t' mos binja,
 sa një shkëllqierë haraksi nd' udh si nj' illë.
 U hjodhëtishë t' e rrëmbenja e një llunaz
 m' erdhi ndë duarë s' ajo çë Neomen'ja 755
 sillij te gjishti mesëm, sa një pjak
 sisova çë nga u vij ture qarë
 me sī të kuqë e faqen si kamnea,
 me bardha dhëmb e me bragharme thirm,

me një vjetër e shtrushëme coh si një këmbōrë.	760
Leshet m' u ngren e zëmra m' u tramaks. «O vashë!» më thoj e mua trandaksima faqen të verdh ki' m' bërë si një vëdekuri çë jo para o dita frev te jetri dhë e kumbisi. Më muari ajo prë dōrë	765
e m' sillij ture thën: "Mba, vashë, nd' oreks se dje turku u kallarë ndë këta vende e vodhi një kopile. Një jushtrōrë e pā nga katund' it e pra ja mori e një nga turqit vrau. Kurmin shih,	770
sa nani t' e buthtonjë". Ahiarna thashë: "O mëm, nd' ashtu mund të thërres, thuajme kushë qe kjo kopile çë ngallosi ndë dorë të turkrive". "O vashë, nd' e dinje, spjakhiri shum t' e dridhij zëmrën!	775
Mund jëtë ç' e njuh ndë singa ç' atje gjën". Ndë një thesollë më solli, ku një ndin ishë me një katin bërë me llunaza. Ca gjak sisova e pra një kurm ndë truoll i shtun s' arvurë i prerë. Pjaka njinje	780
më la te vendi e iku. Ahiarna gjumit u spataksa e ndë shtrat e lagtë u gjeta me lot e me hjidhī.	783a
<i>Trez</i> Popo, Ifixhen'je,	783b
vërtet se gjumi kā shum thamasī! Çë vjen me thën u s' dī t' e thom, se nj' etrë cop ç' e oreksjonjë vëhem' e qanjë.	785

Shën III

Ermollai [e Ifixhen'ja]

<i>[Erm]</i> Dunga nj' armik prë mot pata ndë krah? Axhezllau kopilen duaj çë mua rrëmbeu e taksurë qe m' prë nuse? U nëng e dinja, ndomos te jetri dhë, më pārë se kī	790
mot prë të arvoj dërguarë e kishënja. Zë bes nani përpara dheut e qiellë se Neomen'ja pjak, nuse e kopile pather te ila ime ke t' rrjërë prë gjith motin çë rron, ne më m' e nxiarë	795

njeri këtë noerë nga trutë e mia.
Axhezllaut mushia, moj, ke t' i pjaset
me një shkrepat ndë zëmrë çë ja hollqën
kjo dora e mi diruze e bën të shoh
sa Neomen'ja rri e sa i vëlen 800
fanmiri saji si. Mikun më bëj
e rrij si drangolë te stomachj' im.
Ka t' bë t' qëndronjë si brim i tiji, e gjak
të shtjerë i nguqet kurmi e pra i thom:
"Armik, e meritove. 805
Prë këtë nani dekurë qëndrove!"
If Popo, mixirë i keqë! Neomen'ja
dje mbrëma me vullzërit nëng u mbjodh.
I pjaku jat e jëma jan mbë lip
e s' dën çë të pandehnjnin. Ermollā,
810
mua zëmra m' e parthot se ndonjë të lige
gjetin spasi të te afëri malë.
Erm Ifixhen'je, çë thua? Ng' u mbjodh Neomen'ja?
O, gjëllë e zbjerr ! O, fodhonë ! Ku vete
të gjënjë Neomen'jen më. O sprënxa ime,
815
nga duartë shkapërdhikse njize njize
e si kurë dielli më lë përndon e lë
si spovisërë fingjillë meruamin dhë.
O dirë, o vëdekje, o hje!
Neomen'je, më ku jë?
820
If O amurë, sa kē fuqī, çë zëmrën
njerzëve ja shpon e prë jatrī
strepī i vë e dhëmbim. Allmëngu një
t' arvoj tij gjith nga dheu sa ti spëllqen,
825
çë zëmrat mbjon vëlom e ng' i shëron,
moj më me keqë tharton, e mjër' e zī
ai çë nd' ata duarë liga ngallosën,
se mban ndë krah di armiqë pa lipsi:
ndë prëhërë amurin kā,
830
zilisën e mban ndë gjī.

Shën IV
Bollizlai

O bushtrë, jë ndëndurë se një vullā
e një motrë më solle nd' atë vend, ku më

ajurë ngë shohen e diall, ndë një kred?
 O bushtrë e keqe, u ndënde
 se nxite illin bardh çë na shkëllqej, 835
 se preve qeperisin çë lulëzoj,
 se truollin bën e pā dhafna hjesore,
 se lisi bën e rā i gjellbullōrë,
 se tharte të dhuruzen monosaqe?
 O fat jo fanmīrë, moj pather keqe, 840
 sosu, se shpīn gramise çë një mot
 nditej se me sī të but e ruonje.
 O vullā, ku të gjënjë? I kuqë jē bērë
 me gjakun çë të duolli nga stomahji,
 pa fjalë e koillorë ndë bardhe faqe. 845
 Sosemi të t' shoh. Neomen'jen fare
 mund e sisonjë prë ndë këto vende.
 O motrë, ng' është kjo vandra jote ?
 Ng' është llunaza çë sillij bardha dōrë,
 dora çë ndë bardhī avollin shkoj 850
 e qumbshtin e mbuloj prë bukurīn?
 O motrë, o vullā, të bjerrafat, çë fīn
 i lig juve thirri ndë këto male!
 Kurë mëma e zoti tat nga gola ime
 ndienjin këtë ndonat, çë zëmra i bën? 855
 Trëmbima i vret ne mē Neomen'ja i gjën.

Lutëm, malë, e mos më jip
 mua fuqī t' arvonjë te tata
 i meruarë, moj ti ndunata
 bën t' arvonjë me ērë, e zez. 860

Prirëm, o Zot, ndë kē lipsī,
 ndë një gurë o ndë një krua,
 të vajtonjë u si përrua
 këtë hjidhī rēnde, jo lez.

Shën V
Lena e Llōmedhondi

Len Popo, bilë! Dielli perndoi 865
 e ndë shpī edhe ngë ju shoh.
 Vendin tëj u mëngu njoh
 ku ju suall këmba tutje.

S' kam ku vete të kërkonjë, se ani drita m'u zezua. O Neomen'je, sitë e tua ng' e dritsonjin më njinje.	870
Si ndë dēt një tembestat zë një voglë e vjetre anī, erdhi mua larte hjidhī çë te gropa më dërgon.	875
Kurë ndë mbrëma rrī te vatra, ruonjë nga një te jetr' ān bilëtë e mia, moj nëng jān, më Neomen'ja ngë m' hajdhon.	880
<i>Llōm</i> Ajlimono, ndë zëmrë një lëmbshë i trashë m' u bë. O bilë, ngë shihni më ju tatën, se ju des.	
Uratën u ju e dërgonjë ndë jini allmëngu gjallë. O bilë, se si kristallë ju mbajta e së kam stes.	885
Pandehja, e qe s'vërtet, se ndë time pjakëri di trima pjot fuqi mua fata kesh t' m' i ruaj.	890
Ma çë! Se ajo diruze më parë se moti i mori, të trī nga dheu i nxori ndë një dit, jo jav o muaj.	895
Neomen'ja çë llumbardhe dukej ndë qeperise, vëdekje, m' e kumbise ku tij pëllqen tutje.	900

Kushë njuh? Katrëmb i zī
m' e shqori Lladhizllānē,
pa shpirt la Bollizllānē
o sod o thomse dje.

Vëdekje, mua më lē? 905
Mirrëm edhe me ta.
Çë bënë ndë gjellë pa hję,
se fata nëng m' e dha ?

Më la hjdhī e spjakhīrē.
"Harētē" më tha, "ç' i do?". 910
Më lā pa mosnjë birë
e "Shum" mua tha pra "rro!".

Atë i pesëm

Shën e parë

Kuori

Lehet njeriu ndë shtrat lart e ghavnarë,
i mbajtur si jatria ndë një kristallë.
Bihet ndë tup një lule, 915
prë nd' an e ngatarrja[r]me me murriza
e ndën me keqe driza, moj dhuron
ajo më se njeriu, bardhe fōrmadhe
ndë gjëmbe e ndë hjdhī.

E mos dielli ng' e than o dora e merr, 920
faqen buthton pa shqerr prë motmot.
O vëdekja o amuri o hjdhima
o fodhonea o zilia

vrasën kopile e trima ndë këtë dhē
ne nj' ambnī u gjënd 925
por sa qe gjella gjate

me kë stomahji u ndënd mjerit njerī,
moj jo se pather thate
noeret ju buthtuan e duartë e lara
me lip, me lot e dirë, 930

me gjakun prindve, me vidhje e rronī!
O jēt, si na ngallosën nd' atë rrënjë
e më ngë na lëshon

e kurë një keqë fjë
ti jetrin vete zgjon. 935

Shën II

Bollizllai[, Llōmedhondi e Lena]

[*Boll*] O shpit e mia të zeza! O dritsōrë
të pjota me lip si errëta nat!
Ndëlemni, mëm e tat, se nov ju siall
të gjin ju rronizonjë,
se pra ç' e thom ngë rronjë u nga spjaxhiri, 940
se tas më miri mua

m' u pjas nga sītë, çë donja.
Vam ku fata duaj dje kurë t' e tham
e motrën tën e lam te sheshi madh
ku na Vojanin kemi e tue xhatarturë 945

vam te pila pra lumit mb' at an
çë shtie nga deti e kur u prortim prapa
u ruonja ndë Vojan të mund sisonja
Neomen'jen ndë dritsore, moj ng' e pë.
Ndiajti ahiarna zëmra një kopanë. 950

Thirra vullaun e vam njize e ng' e gje'm.
O tat, çë bumbullim ndë gjī m' arrū
e keqe shkeptim ndë sī haraksi!
Qajta, fishklleva e thirra e ng' u përgjegjë. 955

Çë ngë bëm, çë nëng thām
prë nd' ato pila e male, u nga nj' an
e Lladhizllau nga nj' etrë e gjë ngë pām,
njera çë vullān nga sītë e zborā
o pra, si deshi hera, vate diq
te motrën thomse gjeti e ku pra solli 960

fata diruze mua. O tat, o mëm,
çë spand nani ju thom të ju shtrëmbonjë!
Ruojta e pë një vēdekurë. U afrësuashë,
e njoha vullān, me gjī të shqerr, bërë
i kuqë si një nerënx nga gjaku [ç'] dollari. 965

I praptë rrij ndë truoll, me hapta sī
prjerra nga qielli, si të kūrë lutoj
ndihëmen e madhit Zot,
e thikën e gjaksuame edhe shtrëngo
me dorën e djathtë. Pra më tutje 970

sitë më van e një vandërë sisova,
 vajta t'ë njihnja mirë e nje llunaz
 m' erdhi ndë duarë. Neomen'jes terjorisin
 oreksa ndë vandërë e ishë e saja.
 Ture dredhurë e mora e ture qarë 975
 me shkrepin e vullaut, ku pra shkela
 një turk ndë truoll vëdekurë
 e më të thom u s' dī,
 o tat, nga kjo hjidhī.
Llōm O birë, via, ndëjm atë vandërë 980
 t' e shoh e llurtmen hërë, moj jo më ngrah
 Neomen'jes ghavnare.
 O bilë, u pjaku fare
 pandehja se ti, vashë, ishënje si shtjerri
 kurë është me ulëkun bashk prë nd' ato pila 985
 çë o sod o nesërë e hapën
 ai golën të zbramarme
 e mizurin e hā. O bila ime, uratën
 më lipë e u t' e dhë. O Neomen'je, më
 ti ndë këtë gjellë ngë jē! Vullau ku është? 990
 Vëdiq thomse për tij. U ju bekova
 e, ndë vëdekjen mallkova, qe se des
 bën e me madh spjaxhirë.
 O Lladhizllā, o bilë, lule sfanmirë!
Len Neomen'je, o Neomen'je, via, përgjegju! 995
 Jot em ẽ çë thërret. Moj ti ku jē?
 Llunaza më përgjegjet prë ndërë tënde,
 jo ti, kopile rënde
 me larte bukurī,
 çë bëne o balëtë o hī. It at 1000
 vate te jetri dhë prë lart spjaxhirë
 e dit' imi birë vëdekjen gjeti
 te vendi ku vanderën tënde pā.
 O bilë, o Lladhizllā, u ju mbanjë prapa,
 se nani m' arrū tas vëdekjes vapa. 1005
Boll Mizurë! Çë bënë u më ndë dhë? Iku
 hjea çë më hajdhoj. O mëma ime,
 drit çë më levronje ndë spjaxhire,
 amurë çë më dhuronje kurë stes
 bënja u, trim' i pārë. O tat, ku gjënde? 1010
 Pë motrën ndë këtë hërë e tim vullā!

Mëma të mbajti prapa e u të lë?
Jo, se s' dua dhuronjë pa tij u më.

Shën III
Bozdari e Morina

[Mor] U si lule e hapurëz
çë m' u lë ndë një madh sheshë, 1015
pra nga fjetat mjera u xhesh
aqë nga vapa çë dhuron.

Soset nata mbi të njize
e ata fjeta bardha o zeza
së ja hapën era o veza 1020
ç' ajo lutën e dishëron.

Nat e dit shërtonjë e qanjë
nj' ambnī çë nëng më vjën,
se noeret [ç'] me mua mbë'n
tek vendi, ani i rrësonjë. 1025

Një spjaxhīrë hjidhJORë shum
pather mua jushtron te gjiri.
Si një jëm kuj iku i biri
sa t' e gjënjë, llakat shurdhONjë.

Mosnjerī te pila o mali 1030
thirmes time u përgjegjë,
vetëm një meruame u gjegjë
çë si u pr' amurë u dogjë.

Ajo vet jo pak lipsjare
mua përgjegjet ndë thërres, 1035
vetme ajo me mua kā pjes
ndë strepī e këto zogjë.

Boz O qiellë, çë shoh ! Morina! Ajo më ndjet.
E njoh se është ajo, vërtet e njoh. Sonde
ndë gjum e pata e nditej se më thoj 1040
me thirmez hollë e ëmbëlë: më thelloi
akullin ndë stomachjë

e zëmrën m' e vëlomoi brënda ndë gjī.
Mor O Bozdarë, bën e losemi si dillë
me timin këshillë pather mbi tij, 1045
moj ti si malë i lart së ndikurone
nga bora [ç'] gjën ndë krah, kurë ndë menat
nga zeza nat lëshone.
Buzëqeshëme jam me tij ndë gjith mot
e ti m' e shehën pather tëndin sī. 1050
O vëdekje, o hjidhī, çë nëng më merr,
moj bën të jem e shqerr pather nga kī.
Nani ja thom një fjalë
e vëlomën buthtonjë çë prëhëri kā.
Boz O Morine, më prit, se prapa tij 1055
i lidhurë me një trëkuz ti, vashë, më siall
e u meruami vinjë ne zgjidhem dua,
moj qanjë sa një përrua e ti rrī ngurt
e së m' levron e farmkosurë do
të des, pa levronī, nga duartë tënde. 1060

Mor Mos më ngit, se nj' etri jam,
zëmrën mī nj' etri ja taksa.
U kurë pë tij u tramaksa
e ngë t' desha miri pik.

Ndë me sī ndodh' e më gjete 1065
o tek imja u fanaros
faqa jote, zëmra u los
ka trëmbimi e të tha: "Ik!".

Boz Si monosaqeshë çuf
ndë duarë një vashe jam, 1070
moj një pjaxhirë u s' kam
t' i puthinjë buzën edhe.

Më mban pather ndë diallë
njera më sfjetëson,
ndë truoll pra më lëshon, 1075
ndomos më shtie tutje.

U fjetat s' mund i mbanjë
se vezën s' kam ndë këmb

e diellit ngrohmi rrëmb
ndë kriet pather më dha. 1080

O sod o nesërë o dej
u des pr' atë spjaxhirë
çë vasha e fanmīrë
më jep prë mot e dha.

Shën IV

Axhezllai [e Trezja]

Axh O Trezje, më harrove. Shum të luta 1085

e prita ndë këtë jav, moj ti nëng erdhe
të më thonje ndë pate nga Neomen'ja
ndonjë nov' e mirë o ndëçë e pē gjakun,
se kā trī dit çë nëng e pē [e] thomse
gjẽ kā pasurë keqi, pse nga jashti 1090
ruojta sajin pullas e dritsoret gjith
si shpive të mbullitura

ishin, çë jan ndë lip e gjithnjëmoti
qari me një shërtim ndë qaf m' u hip.
Trez O zot, ajlimono, ti spasitëtë 1095
të larta çë dhuruam fare ng' i xure?

U mëngu shpirt të t' i rrëfianjë kam,
se thirma sa t' vinjë ndë golë fuqī
u bënë e mē ndë zëmrë më qëndron.
Nd' e xẽ, ti sot ngë rron prë lart spjaxhirë, 1100
se illi it fanmirë tashë u verdhua.

Axh Popo, Trezje, çë thua? U vete shoh
çë qe kjo madh hjidhī ç' ashtu i helëmoi
e fata fjuturoi ng' ana e saj.
Pse ndëçë vëdiqë, u des 1105
e dalë nga madhi ghuaj.

Shën V

Neomen'ja, Axhezllai

[*Neom*] O gjella ime zbjerr! Leva ndë dhē
të ndianj' aqë strepī sa një këshillë
pandehjurë nëng i kishë. O gjī, via, ndahu;
zëmrë, lëshou ndë lot e, golë, ndë qārë; 1110

mushī, losu ndë djers, se gjete vrārë
 prindëtë e di vullezërë. O mëm, o tat!
 O vedekje pa zëmrë e pa lipsī,
 e pjot me lig rronī, nga jeta nxore
 katrë me një rrongat e mua më lë 1115
 e rrëmaksëme të gjegjinjë më trëmbim?
 U dunga rrī e qanjë
 e prindve nëng i mbanjë si [i] mbajti prapa
 vullezërve mëma e tata. O Axhezllā,
 ti vëdekjes librarte, kurë më gjete 1120
 te thesollea ndë malë, lidhurë ndë ndin,
 të bënja nj' etrë fin më lig e zī.
 O jet, o sprënx, o sī, se më ngë ju shoh!
 Drita u vrë, mali u err, llaka u nxī,
 prëhëri m' u brim e shpirti m' u bōrsua. 1125
 O mëm, ndë duart' e tua Neomen'jen prit,
 se vjen e nëng shkon prë të kjo dit.
 O fat, o amurë, o hërë, dërigo më mirë
 vulërë besjes çë zura, se ndomos
 u thashë me time duarë të hapinjë gjī'n 1130
 e zëmrën t' e ndanjë ndë nëng u los.
Axh O fat mallkuame, tas u ndënde allmëngu
 o rongën lutme edhe ngrëjturë e mban
 se të dërgoshë mb' at ān ndonjë etrë trim ?
 Mbaje se mua purton më të dhuronjë, 1135
 gjellës i siall nodhī. Sa më njinje
 mund më rrembeshë, rrëmbëm e shpirtin tek
 fanmiri saji është çë ndë dhë, sille,
 më mbajti gjatharë prë sa dhuroi.
 Sitë e tū të folëme, o Neomen'je, 1140
 ku van? Të verdha u bën e më ng' i priarë
 ndë qishë se të shëllqenjë autari e varri.
 Ngë bën e më qëndronjin ata trima
 pa fjalë e pa shpirt si dekurë nd' udhë
 ture sisuarë fōrmadhen bukurī 1145
 çë sillij faqa jote. O vashë harepsëme,
 buzqeshëmja gola jote ani ku vate?
 Ku vate i bardhi gjī
 çë qumbshtin vinxhoj, nd' i bëj jushtrī?
 Fjala ëmbëlë jote çë shëroj 1150
 sëmurmet' e vëloruorë ngë ndihet më.

Kurmi pan jë stesje martoi me grop
e leshi tū arësuarë desh t' bënej hī
mẽ parë se moti. O vëdekje, o hjidhī
mosparë prë sa dhuroi gjindja ndë dhē!
E pë vidhjen, e pë, çë ti mua vjove
e tashë çë ti më harrove, do t' vinjë
tek ẽ Neomen'ja e nxinjë kurmin e mī
me gjakëtë e saj. O vëdekje, o hjidhī!

1155

U sos

FRANCESCO ANTONIO SANTORI

NEOMÈNIA

Personaggi

Neomènia	<i>Ragazza albanese</i>
Agesilao	<i>Ragazzo che ama Neomenia</i>
Ifigènia	<i>Compagna di Neomenia</i>
Ermolao	<i>Amico e poi nemico geloso di Agesilao</i>
Teresa	<i>Messaggera di Agesilao</i>
Morinna	<i>Ragazza innamorata di Ermolao</i>
Bòsdare	<i>Ragazzo innamorato di Morinna</i>
Boleslao e Ladislao	<i>Fratelli di Neomenia</i>
Laomedonte ed Elena	<i>Genitori di Neomenia</i>
Turco	<i>Rapitore di Neomenia, non parlante</i>

PROEMIO

Desio novello mi induce a cantare
in versi non giocondi ma di lutto
la ventura di due che tolse morte
anzitempo ai viventi,
quasi invidia ne avesse e gelosia. 5
Più che di madre per figlia era tenero
il loro amor. Quando serbarlo prospero
pareva il fato e più gli consumava
in quella fiamma il cuore,
lor stella impallidì, fuggì la luce, 10
rovina incolse la casa di lei,

la lasciò desolata.
Il vecchio padre e la madre coi due
fratelli nella vita la precorsero
da cui non c'è ritorno 15
e poi, partita con appresso il giovane,
lei li raggiunse per non più venirsene.
Sventurata ragazza! Se il mio verso
potesse far durare a lungo in terra
la tua fama, no, non gli increocerebbe 20
faticoso travaglio.
Ma a tanto la mia penna
non vale e, dove il limite varcare
le si nega, s'arresta.

Atto I

Coro

Amor che il cuore agli uomini più volte 25
converse in nera fiamma e li lanciò
per ampia via malvagia,
dall'uno all'altro male rimandandoli,
finché, bendati strettamente, persero
il conto dei misfatti; 30
lui fece al mondo piangere le pene
e svelò quanto pesa questo fuoco
a chi, precipitato
nelle sventure, stenta ad aprir l'occhio
per scorgere quel putto 35
che, nudo, con un dardo solo in mano,
i robusti ferisce e non risparmia
vecchi, ragazze e giovani
e a lui nessuno viceversa nuoce
o almeno lo spaventa. 40
No, ché piccolo sembra e forza ha più
che tutto il mondo insieme.
Chi tra i viventi sfugge alla ferita
onde lo smunge Amore e lo dissangua?

Atto I
Scena I
Agesilao ed Ermolao

Ag Mai a te, Ermolao, dei miei segreti 45
il confidente, l'urna
fu celata del cuore.
Novella ora saprai però inattesa
o inaudita per quanto sei vissuto
dopo vista la luce. Ieri, stanco 50
del guerreggiar che un turco
mi fece per un tratto alla marina,
voltomi poi più su, sotto una quercia
il fianco stesi accanto
al cavallo e, come il sonno scese, 55
sognai mio padre che alle nozze indurmi
voleva in questi termini:
"Figlio, se pace arriva e già la guerra
si restringe oltremare,
una giovane sposi 60
che di tuo gusto sia, bella ed altera.
Ma ho deciso, figlio, e non volermene,
se per donna ti ho scelto
Neomenia". E mentre stavo per rispondergli:
"Fa', padre, come vuoi!", un cacciatore 65
sparò nella pianura e mi destò.
Volsi lo sguardo ed una cerva vidi
con quattro corna in fronte, né raggiungerla
potei correndo appresso, ché d'un balzo
il fiume valicò. Io mi fermai. 70
Ora si vada al bosco dove forse
noi la ritroveremo. 72a
Erm   Eccomi qui. 72b
Ho preso già il fucile, ora la spada
appendo al fianco. Andiamo
dove vuoi tu, signore, ché ti seguo, 75
sia per valli o per monti, ché con te
sempre mi avrai, finché son vivo, amico.

Scena II
Morinna, Ifigènia e Neomènia

Mor Dove, carichi d'armi, quei guerrieri
vanno? Forse discendono alla valle
che stende giù la via per la marina, 80
dove risale il turco per affliggere
noi misere. 82a

If Che? Non li conosci? 82b
Ma sono i tuoi vicini ! Agesilao
con Ermolao che dietro
gli tiene e l'accompagna. 85a

Neom Perbacco, che ragazzo! 85b
Fortunata la madre! Un prode giovane
come questo mai vidi, cui la terra
rimbomba sotto i piedi se va fiero,
simile a vaga stella in mite cielo.

Mor Neomenia, se parlare lo sentissi! 90
Arrossisce e soavi come miele
sono le sue parole. Poi con gli occhi
afferra, più che calamita, i cuori.
Un tempo io lo provai
e più da qual momento non ho pace, 95
per quanto qui ho vissuto.

Neom D'altro è meglio parlare. Alla finestra
attende già mamma il mio ritorno.
Sente qualche parola e poi mi fa:
"Sei piccola. Perché ti incuriosiscono 100
racconti poco belli?". Che rispondi
a una mamma sdegnata? Chiudi il becco.

If Davvero non va per noi ragazze
far la stima dei giovani
del paese. Dobbiamo noi fanciulle 105
limpide rimanere al par di fonte
che un'orma basterebbe a intorbidire
e più non ci berrebbe
passante forestiero.

Scena III
Agesilao e Ermolao

Ag Guarda, Ermolao! Che te ne pare? Ho ucciso 110
con il colpo che udisti, uno soltanto,
questa volpe. E la cerva
che volevo trovare, l'ho intravista
dalla valle, dov'eri, risalire.
Hai ucciso, Ermolao, qualche animale? 115
Erm Niente per queste forre
apparve che valesse un solo tiro.
Ma una colomba dal candor di neve,
librandosi di quercia
in quercia, mi menava per il naso 120
finché mi fece entrare in certi rovi
e le mani graffiai. Altro che spari!
Tornai sdegnato al colle per abbattere,
ahimè!, un barbagianni.
Ag Andiamo ora in paese. Basta questo 125
perché non ci canzonino
d'aver sprecato un giorno in questo bosco.
Erm Come vuoi tu, signore. Già ti ho detto
che sempre dietro tengo ai passi tuoi.
Ag Ci hai fatto caso, Ermolao, passando? 130
Nell'altra via chi c'era tra le giovani?
Ché Neomenia una m'è sembrata.
Erm Le ho viste tutte e tre: Neomenia sì,
l'altra era Ifigenia e poi Morinna
veniva terza e con le due parlava. 135
Ag Questa è stata la cerva che dicevo
d'aver sognato. Ora che l'ho vista
l'anima mi ha lasciato senza gioia.

Scena IV
Agesilao e Teresa

Ag Ehi, Teresa! Un dì con Ermolao 140
in montagna sbucammo e lì per via
Neomenia incontrai: mi rubò il cuore
dal petto e lo portò dove le parve.
Dalla vigna, a fianco di Ifigenia,

sotto l'ascella portava un paniere
d'uva matura. Senza fazzoletto 145
la chiara chioma splendeva qual monte
innevato, a cui spunti di fronte
sole al mattino e coi raggi lo colga.
Mi guardò con quegli occhi suoi nerissimi
come a dirmi: "Non mi ami? 150
Peggio per te. Tempo verrà
che sospirando mi brami e toccarmi
con la mente potrai, non con le mani".
Non ho da allora pace
in cuore che mi porga un po' di gioia 155
o almeno la sua ombra mi consoli.
Ter Signore, mi pare averti detto
che con quegli occhi uccide, ma non sana,
lei che non vuole i giovani notare
e quanto fuoco mostra in volto, in cuore 160
tanto gelo conserva e non conosce
quella forza d'amor che pari a morte
tutti in petto colpisce. Lei incolume
fu lasciata, per gli altri sterminare.
Ag Non credo a ciò che dici, non può essere. 165
Con un volgere d'occhi lei fa, acceso
d'amore, il mondo perdersi.
Ruba ai giovani il senno dal cervello,
gioia d'amore par che in mano tenga
e tu fredda la dici come neve? 170
Ter Ricordo. Mi ha promesso
che andremo in questi giorni al suo podere.
Per te lancerò un cenno
e allora vediamo che ne viene.

Scena V
Bosdare e Morinna

Mor Quale destino avverso 175
questo pensiero in mente mi confisse
che miraggio al risveglio
si svelò? Restai sola
come tortora orbata
del compagno, assalita dalla pena, 180

onde per lungo tempo nelle valli
piange, dove a nessuno
preme di consolarla.

Questo pensier recente
come cane mi latra nel cervello, 185
di continuo mi macina
senza dirmi qualcosa di felice.

Mi ha ben legata e stretta
per poi lasciarmi come
nemica. Dispietato, 190
a vivere mi incalza
la vita così nera.

Fu il giovane gagliardo
con il petto di ghiaccio
che il cuore mi strappò, quando sul colle 195
puntare a una colomba lo mirai,
che esanime piombò,
colpita dalla polvere.

Lei men di me ferì,
ché, se il suo cuore è gelido, 200
il mio non fa che ardere.

Bos Lo so, non la bellezza, ma un'ignota
forza induce a prescegliere
vecchia cadente a giovane. 205
Bella donna a me invece al primo incontro
rapì ogni pensiero.

Come nube mi incombe, a me si nega,
ed io sempre per lei piango e sospiro.
Non bramo che sfiorare
il seno e la treccia altera e chiara 210

a lei che valse a varcare la siepe
del petto, posta a guardia del mio cuore,
e coi raggi degli occhi lo ferì,
per poi in un attimo attristarsi.

Di certo un colpo in petto 215
meno male farebbe delle labbra
leggiadre che "Vieni!" ad ogni istante
mi dicono, poi "Via!", e il corpo sempre
trapassano e stroncano di spada.

Atto II

Coro

Quando col lupo stavano 220
capra, capretto e agnello,
io dico che l'amore
mal noto era nel mondo.

Dico che nobil giovane,
da una ragazza amato, 225
non sdegnava rispondere
a sua volta riamandola.

Fu questo forse un sogno,
ché sempre al mondo lutto
furono e pena e gioia, 230
come ben sa chi ama.

L'un piange e l'altro canta,
chi si strugge e chi balla,
chi ride e chi serbare
non sa felicità. 235

Scena I

Morinna, Neomenia, Ifigenia e Teresa

If Vieni, Morinna. Vedi questa vite
carica d'uve gialle.
Sia lode a Dio che mite la natura
ha reso a sostentarci. Osserva il fico,
sul punto di crollare per il carico 240
dei frutti, e quella pera,
le mele bianche e rosse e queste olive
nere come d'Agésilao la chioma
e gli occhi di Neomenia. 244a
Neom Niente elogi, 244b
comare, ché degli occhi 245
ho scorto la deformità guardandoli
un giorno ben bene in uno specchio.
Se dico che invece il tuo vitino
fa sospirare qui in paese i giovani,
dico il vero, ché sottilmente torto 250
ce l'hai come bacchetta di seta e ben più morbido

della bambagia. Non ho invidia, sai,
che natura, con te sì generosa,
ti abbia fatta stupenda.

Mor Questa è la verità, Neomenia: belle 255
siete ambedue, quanto più il pensiero
di bello figurarsi può. Ifigenia
rosse labbra ha di mela e accese gote
qual sangue misto a latte. E tu, Neomenia,
tanto leggiadra sei, anzi divina, 260
da sembrare la luna tra le stelle...

Ter Non hai saputo dirlo. Tra le due
arbitra, io giudicherò se belle
vi tiene o brutte il mondo.

Gli occhi neri, i capelli biondi ed il collo candido, 265
la fronte delicata sono uguali e le guance
colorite non sembrano dissimili.
Ma con le orecchie ho udito
un giovane, che forse conoscete,
molto lodar Neomenia 270
ed a puntino ne ricordo i termini:
“Divina fanciulla, pari a fiore
che più sta al sole, più diventa bello,
destandosi bagnato di rugiada,
e le foglie verdissime 275
intatte si perpetuano
di giorno in giorno senza inaridirsi.
Tu come accesa lucerna mi brilli
dove notte è più buia. Sempre l’occhio
benevolo ti guardi del destino! 280
Se eclissi ogni altra giovane
come il sole le stelle a mezzogiorno,
non passi per me un anno e ti riveda
con dorato diadema,
con coha del colore dell’erba, folgorando 285
l’occhio altero, venire
con me a braccetto in chiesa”. 287a

Neom Hai parlato 287b
Teresa, a tuo talento; non mi garba
sentir queste parole. Qui pertanto
ti lascio e me ne vado. 290

Scena II
Neomenia e Ifigenia

Neom Ifigenia, non ho più il cuore e ignoro
chi me l'abbia predato. Dispiacere
e gioia nella mente contendono. "Che fai?"
l'uno mi dice, l'altra "Che lasci?" e così in lotta
mi tengono. Né l'uno 295
né l'altro par che vinca.
Al modo che i nemici si bilanciano
se uguale è la possanza, così in petto
fanno amore ed onore. Il primo dice:
"Ma guarda un po' che giovane ti ama, di bellezza 300
adorno come mai non l'hai tu visto!
Come gli dona, al fianco cinto, il brando!
Sano come un cipresso, lui per te
muore e tu non lo noti?
Il petto hai duro come ferro o pietra. 305
A lui sposa, onorata
e tra le donne celebre sarai
per avere trascelto fior da fiore".
Grida a sua volta onore: "Cosa fai?
Di nobile famiglia ed allevata 310
tanto onesta e gentile,
ora a tua madre apri una ferita
virulenta. E i fratelli se lo scoprono,
che fai più della vita?
Lascia, ragazza, quest'idea! Per te 315
non va. Devi seguire
l'avviso di tua madre e di tuo padre,
non dell'amore che sempre ti guida
per la via storta, dove è inevitabile
cadere nella fossa dello scandalo". 320
Ora Ifigenia, dimmi cosa fare
per sbrogliare il garbuglio.
If O mia signora, fui un tempo anch'io
col fuoco dentro e piansi notte e giorno
per un anno, poi nulla, chè la morte 325
sottrasse chi rapito
mi aveva in petto il cuore.
Altrimenti avrei fatto di peggio,

stregata da quegli occhi.
 Che dirti? Sarebbe stato meglio 330
 se me lo avessi detto dall'inizio.
 Sai bene che rimedio alla ferita
 già infettata non serve,
 ché avanza la cancrena ed è mortale.
Ter Tu, Neomenia, ovunque sia, la strada 335
 fai splendere ed il cielo, come il lampo
 tra nuvole abbellisce valli e monti.
Neom Benvenuta, Teresa! Anche tu associati
 al canto di stornelli or che a ridosso
 siamo del paese e può la gente udire. 340

Canzone I

Tu, giovane valente, mostrati alla finestra,
 che io miri l'occhio altero e i tuoi capelli d'oro.
 Guarda alle sofferenze di povera fanciulla
 che per dolore ha livida la faccia come l'erba.
 Per un solo momento non l'hai tolta dal duolo, 345
 anzi la fai bruciare al pari di lucignolo
 in lucerna senz'olio e già la morte pallida
 si avvicina e più il tempo inutile diletta.

Canzone II

Quella bocca di rosa accosta anzi che muoia
 e così dolce un bacio dammi che mi guarisca, 350
 ché del mio petto ormai ti ho innalzato a padrone
 e, se la notte piango, di giorno non dimentico.
 Almeno fosse questa la mia più grande colpa:
 averti amato un tempo e sempre ancora amarti.
 Sì, ti ho desiderato, l'ho detto e te lo giuro, 355
 e sempre ti desidero per quanto in terra vivo.

Scena III

Agesilao, Neomenia

Ag Ti ho vista ormai, Neomenia, non fuggire!
 Dammi un po' di sollievo in tante pene
 con una parolina dolce, e il volto

mostrami e il bianco collo e gli occhi scuri. 360
 Non fare come un bimbo che da un'ombra
 apparsa fugge pavido. Su, aspettami!
 Che io parli un po' con te, poi me ne muoia.
Neom Con detti e sguardi il petto m'hai squarciato.
 Dimmelo, su. Che vuoi? Ti ho dato il cuore. 365
 Una volta di me contento almeno,
 riducimi il soffrire.
 La fede che ti do, ricorda, è il bacio
 sull'anello che infilo nel tuo dito.
 Sta' in forze e il sentimento che ho per te 370
 ricambialo. Di me non dubitare.
 Cos'è? Un rumore. Vado via. 372a
Ag Teresa, 372b
 sono in fornace ardente
 e piango giorno e notte e non si trova
 nessuno che mi dissipi il pensiero, 375
 gravante come un incubo sul petto,
 fisso alla fronte candida
 e al petto di Neomenia. O divina
 fanciulla onde si fa notte del giorno,
 ché calato è il mio sole e più non sorge. 380
 Ma come presagire che per te
 avrei versato pianti e desideri?
 Valgano almen le lacrime
 a farti riposare al fianco mio
 serena da non dirsi. 385
 Scrivi, cielo benigno, ogni parola.
 E se dal cuore rivoli di pianto
 sul triste volto spando e se sospiri
 accesi come il fuoco, vento, portali
 dell'altera ragazza tu all'orecchio. 390
 Dimmi, Teresa. Hai dunque già parlato
 con la speranza in cui mia vita esiste?
Ter Signore, che parole lancinanti!
 Per ciò che senti e brami nulla otterrero
 le mie manovre abili. 395
 Siamo andate al podere e piano piano
 ho accennato che ami da morire
 lei dura come pietra.
 Si rattristò la ragazza, arrossendo,

e che ti ama ho colto dai suoi occhi 400
già sul punto di piangere
e più non ti so dire del suo cuore.

Scena IV
Boleslao, Ladislao e Neomenia

Bol Sorella, ho voglia di raggiungere
i campi di Boiano
con te e Ladislao. Dalla finestra 405
così contemplerai i nostri piani
dall'erbe verdeggianti
trapunte di fiori e noi nel bosco
andremo per la caccia. Ai genitori
corri a dir che a Boiano già da oggi 410
andiamo per trovarci di buon'ora
domani a sarchiare con le donne.

Lad Fratello, ecco il fucile, ora la spada
prendo nell'altra sala.
Vuoi la cintura rossa o quella argentea? 415
e l'elmo dorato col pennacchio?

Bol Scegli tu. Di' a Neomenia
che indossi abito adatto.
Prenda il permesso e venga, ché si parte.
Neom Fratelli, i genitori accordano il consenso 420
e sperano che andiamo
con la serenità da Dio largita.

Lad In tenuta da caccia, a te ho portato
cintura ed elmo chiaro.
I tre cavalli fremono alla porta. 425
Neomenia pure aspetta giù. Hanno messo
nelle bisacce i servi l'occorrente.
Niente più indugi, è tempo che si parta.

Scena V
Ermolao e Agesilao

Erm Agesilao, che hai? In volto mostri
che il tuo spirito soffre. Rivelàti 430
a un amico, diventano

più lievi i dispiaceri.
 Confida perché, afflitto,
 porti la faccia a lutto e scolorita.

Ag Sapessi, Ermolao! Nuvola scura 435
 da stamani m'ingombra
 e presento nell'intimo qualcosa
 per cui oggi o tra breve soffrirò.
 Per non pensarci, andiamo fuori al monte,
 nostra solita meta, 440
 ché forse tra gl'impegni della caccia
 si svuoterà la mente.

Erm Signore, mi dispiace. Alle disgrazie
 il vigore si opponga. Un po' sollevati,
 distraendo il pensiero 445
 che ti travaglia. Ora,
 saliti al monte, miriamo al bersaglio.

Ag Andiamo, ché un rumore ho percepito
 come d'alta cascata o di mulino
 monotono. Nell'urna 450
 del petto mi si desta
 il cuore e sta lo spirito spaurito.
 Il corpo tutto è vinto da torpore
 e, non volute, scendono le lacrime.
 Non so cosa vuol dire questa pena. 455

Erm Eri lieto, signore, l'altro giorno
 per la cerva avvistata.
 Tristezza ora t'invade. Via, dimentica
 ogni cruccio. Armi in pugno,
 andiamo dove vuoi, per piani o valli. 460

Ag Andiamo, Ermolao. Pur senza gusto,
 vengo a caccia con te.
 Siamo al monte. Tu prendi per la valle,
 io per la cima e giù ci incontreremo.

Atto III

Scena I

Coro

Tu, putto che fuggiasco dal cielo discendesti 465
 in terra a dare ai giovani travaglio,

bellezza profundesti alle fanciulle,
 ma gli uomini scordasti
 come tralascia il mietitor la spiga
 caduta ed un manipolo 470
 di donne ad una ad una le raccoglie,
 quale la grande e quale
 la prima in cui s'imbatte.
 Separasti così fanciulle e giovani:
 l'una ha felice notte, l'altro amara. 475
 Chi bellezza o blasoni va cercando,
 chi piacente ragazza
 vagheggia e la rapisce, anche se il petto
 ha freddo come il ghiaccio, e tu sopporti,
 amore, questi scempi 480
 senza dolore e lacrime,
 senza pena e paura, e fai che pianga
 il povero ragazzo arso nel petto.
 Tu, spietato, rimedio non appresti
 in travaglio mortale. 485
 Va' via, non aver parte
 con noi, ché ci tormenti.
 Torna in cielo, ove forse
 sta in attesa tua madre
 e ti implora smarrito. 490
 Va', ché tra noi non c'è per te soggiorno.

Scena II
 [Neomenia]

La bellezza a che vale,
 di cui natura generosa dono
 fece a queste mie gote,
 oltre ogni altra fanciulla? 495
 Non d'occhi ammaliatori,
 ma di forza ho bisogno
 per spezzar la catena
 che mi tiene legata.
 Dove sono i fratelli? 500
 Ecco, Neomenia vostra, come un cane
 per la vita e le mani

è stretta ad una stanga.
 Quale pietoso giovane
 verrà fin qui a slegarla? 505
 Fratelli, o Ladislao,
 come stasera senza la sorella
 dai genitori andrete?
 Che feroce sventura coglierà,
 mia madre alla notizia 510
 che Neomenia è perduta.
 Fratelli, certo a casa,
 lo so, non tornerete,
 ma mi andrete cercando
 in lacrime pei boschi , 515
 dove al grido risponde
 l'eco triste e solinga!
 Neomenia, sorella,
 in quale strano posto
 la zanna ti ha portato d'una belva 520
 furiosa o l'empia mano
 del turco rapitore?
 Ti vedessimo e guerra
 facessimo pei monti
 col nemico e scorresse 525
 a rigagnoli il sangue
 o tutti e tre morissimo,
 ché allora la notizia arriverebbe
 a casa, dal vento rivelata,
 non dai fratelli mesti 530
 che in lacrime ritornano al palazzo
 come figli cui morte
 furibonda in un giorno
 padre e madre dal mondo
 tolse in un colpo solo. 535
 È simile la casa
 a prigionia su cui
 per anni si sfogarono
 la pioggia ed il maltempo.
 Neomenia più non c'è, 540
 non risponde, non ode.
 Il suo leggiadro volto
 deformò la paura

quando il turco violento
 la prese e se la mise sulle spalle, 545
 poi giunse alla vallata
 che dirige la strada alla montagna,
 la legò con tal possa
 in antro buio e fondo
 che la mano è annerita, 550
 e gli occhi, che splendevano
 come lampi notturni,
 son ora spenti e stanchi
 per il pianto versato.
 La bella voce è rauca 555
 a forza di lanciare accuse al cielo
 e l'incarnato candido è coperto
 di lividi e ferite.
 Con gli anelli di lei
 compose il turco perfido 560
 una catena e, dove non bastò,
 aggiunse il grembiule ricamato;
 di nastri colorati
 cinse la grossa stanga.
 Fratelli, chi conforto 565
 può darmi in questo lutto?
 E quando la notizia giungerà
 al giovane che m'ama,
 servirà altra folgore
 che lo strugga all'istante? 570
 Ma d'altri perché piango la paura?
 La mia dovrei compiangere,
 grande sì da non dirsi.
 Il mio onore, già celebre,
 usuale bersaglio 575
 dell'invidia rabbiosa
 di giovani compagne,
 lo gode la spelonca
 di scurissimo monte.
 La bellezza anelata 580
 da qualsiasi ragazzo
 ora spreco ed impolvero
 in quest'orrido buco!
 Non c'è, padre, fratelli,

chi mi ascolti i sospiri
e le lacrime effuse. 585

Scena III

Agesilao, Neomenia, poi Ermolao

Ag Neomenia, quale sorte qui ti ha indotta?
Cuore due volte duro più che pietra
legando la tua mano come non si spezzò?
Chi non si sciolse in lacrime ascoltando 590
il tuo lamento, o bella?
Quale spirito freddo più del gelo
non si accese al veder l'altero viso?
Che spettacolo, o cielo. Mi si è oscurato il sole
e il giorno è notte. Ma dov'è il nemico 595
perché veda la mia spada nel fianco
penetrargli ed uscirne poi vermiglia,
con lo spirito appresso? 598a
Neom Agesilao, 598b
è segno del destino
che il mio amato tu sia. Se mi vuoi bene, 600
sciogli i nodi che avvincono
la mia vita e le mani. 602a
Ag O turco incredulo, 602b
se non l'amore, senti questa lama
come gusta il tuo sangue!
Guarda, Neomenia, estratta 605
la spada mia che vendica
gli spaventati sofferti.
Neom Fa' di me quel che vuoi, Agesilao.
Il mio giovane cuore è tua dimora.
Scampata ora al pericolo, presente 610
ti serberò nell'anima.
Erm Signore, che hai avuto? Il volto pallido
hai come di colui che in ermo monte
veda uno spettro e tremi
o cui minacci 615
la morte immane belva,
i denti digrignando. Cos'è stato?
Ag Ho concluso la caccia
tra gioie e dispiaceri

con l'animo sdegnato. 620
Erm Signore, non lasciarmi in notte fonda,
celandomi la sorte che ti affligge.
Già mi tribola l'ansia,
ma il bene a te più duri che desideri.
Ag Andiamo, ché a suo tempo 625
la pena ti dirò mista a diletto.

Scena IV
Boleslao, Ladislao

Bol Ah, fratello! Neomenia non la scorgo.
Mi dice il cuore che l'hanno rapita.
Cosa dirò al babbo rincasando
senza lei? Non gli resta che morire! 630
Battiamo il monte senza
tralasciare alcun posto.
O ci perdiamo tutti e tre o Neomenia
dobbiamo riportarla. Se no, vada il rovaio
a recare la nuova 635
che noi sul monte e persa è la sorella.
Lad Ahi, che ho trovato?
Davanti ho il suo grembiule?
Forse ho le traveggole. Ma è quello!
Riconosco il ricamo, preferito 640
in diademi e grembiuli. O mia sorella!
Tu giaci morta in qualche luogo. Il corpo
vorrei trovare esangue e per mia mano
spento sopra cadervi. Sei fuggita,
sorella, e mi hai lasciato nel tormento. 645
Ahi, d'un turco è il cadavere
in un bagno di sangue. O Dio, che vedo!
Rapì costui Neomenia da Boiano,
nella grotta del monte la nascose,
gente forse incontrò che gliela tolse, 650
non voleva lasciarla e l'hanno ucciso.
Anelli incatenati sulla stanga
ho visto, erano i tuoi, Neomenia: quello d'oro
regalo della mamma; anche l'argenteo
con pietre che ti diede il babbo. Ancora 655
alla vita mi aggrappo? Lei è morta.

Ho scorto il rosso sangue ed i segnali
con il nastro strappato. Più non giova
esistere. Sorella, con te muoio
e la vita recido col pugnale. 660

Scena V
Morinna e Bosdare

Mor Bianca nuvola agli occhi, è balenato
il pugnale del giovane che il cuore mi trapassa,
del giovane che con la sua bellezza
sempre ferisce e stronca.

O morte, 665
sei perfida,
mi sfiguri
e rallegrì,
fai ridere
ed intridere 670

la faccia di lacrime nel sonno.
Sponda di fiume immenso,
lo contemplai beata

e poi gridai: Oh, misera,
la vampa ha ravvivato ed è sparito, 675
ardo sì come tegola in fornace,
come un uccello mi ha preso alla trappola
il nemico del cuore.

O piacere
non buono! 680

Oh, vita
incomprensibile!
Astuta

come tralcio
con l'uva gialla in mostra, 685
sorpresa amara al misero
che avido la coglie
e i denti gli si allegano.

Bosd Le valli assordo con dolenti pianti
e coi sospiri fervidi 690
l'aria dattorno accendo.

Fatto ho come la vite che, recisa
d'inverno, suda pianto in primavera.

Le lacrime cadute hanno ingrossato
una fonte in ruscello, che gemendo 695
scorre laggiù per valli, ove all'altera
donna, mossa a disdegno, non gli incresce
lambire il piede e in lacrime partirsi.
Finora ho lacrimato ed ora canto.
Se il pianto non udì, 700
una canzone ascolti
che ridesta la scaldi,
se la trova di gelo.

Stornello [I]

Ragazza leggiadra e rubiconda
i mie tristi tormenti 705
ti volgano a pietà
per dirmi: "Ora confortati!".

Tu, ladra del mio cuore,
porgi la bianca mano;
stringi la mia, graffiata 710
tra quei rovi, e risanala.

Stornello [II]

Tu, come notte illune,
riduci i sonni miei.
Morinna, tu la gioia
sei d'ogni cuore amante. 715

La mia parola ascolta:
dammi d'amore un briciolo.
Fammi questo piacere,
fammelo, non tardare.

Atto IV

Scena I

Coro

Sbocciata appena, la vergine rosa 720
invita con le rosse labbra il giovane
e vuole che la noti la fanciulla
nel passare, ché fonte, suolo e vento
giorno e notte la bramano
e tengono su lei gli occhi per sempre. 725
Le dice il cuor: "La mano tendi e prendila".
Perplessa è la ragazza, perché teme
sotto i carboni il fuoco.
S'arrischia e nuovamente
si ritrae per paura 730
ed il fiore sta altero,
incurante dei palpiti,
e di tra i lazzeruoli
fastoso le sue foglie
mostra e le labbra rosse. 735
Lei più non può resistere
e la mano protesa
la graffiano le spine,
mentre spera olezzante
coglierlo e delizioso. 740
Rabbioso per il furto
un rovo vi s'impiglia e gliela lacera
e l'opera sofferta
la spreca in un momento.

Scena II

Ifigenia e Teresa

If Teresa, porgi ascolto, ché ti narro 745
quel che sognai nel cuore della notte.
Scossi il letto al risveglio, pulsò il cuore
come quando la folgore dall'alto
piomba sul monte. Mi sembrava, amica,
andare giù per valle 750
senza fondo, infinita.
Badavo a non cadere

l'avrei tolto da tempo.
 Davanti a cielo e terra
 giuro che lei, vegliarda, sposa e giovane
 a me accanto starà,
 viva, né più mi smuove 795
 qualcuno dall'intento.
 Un tiro, dritto al cuore,
 della mano sdegnosa
 farà scoppiar le viscere al rivale
 e svelare il valore di Neomenia, 800
 del suo occhio beato, al finto amico,
 serpe scaldata in petto.
 Sul corpo insanguinato
 freddo, proclamerò:
 "Nemico, hai quel che meriti. 805
 C'è un perché se non vivi".
If Ah, crudele sventura! Neomenia
 ieri non ritornò con i fratelli.
 I vecchi genitori sono in lutto,
 non sanno che pensare. 810
 Presagisco
 fatalità sul monte.
Erm Non è tornata, Ifigenia? Che dici?
 O vita persa! Disdetta! Dove vado
 a trovarla? O speranza, 815
 di mano sei sfuggita all'improvviso.
 Quasi spento carbone m'hai lasciato,
 come il sole calante il mondo triste.
 Furia, morte, fantasma!
 Dove sei mai, Neomenia? 820
If O amore, quanta forza hai tu che il cuore
 agli uomini trapassi e per rimedio
 pena apponi e dolore. Uno soltanto
 capisse quanto spiaci,
 tu che i cuori ferisci e non risani, 825
 anzi più li amareggi. È miserando
 chi cade in tua balia,
 da spietati nemici tormentato:
 amore in seno,
 in petto gelosia. 830

Scena IV

Boleslao

Bol O cagna, sei contenta? In un istante
mi hai condotto un fratello e una sorella
in buio irrespirabile.

Mala cagna, sei sazia?

La stella hai annerito che brillava, 835
il cipresso reciso che fioriva,
al suolo rovesciato il lauro ombroso,
franto la verde quercia,
appassito la viola.

Destino non felice, sempre ostile, 840
basta! Sfatta è la casa cui sembravi
guardar con occhio mite.

Fratello, ove ti trovo? Rosso sei
del sangue riversato,
muto, pallido in viso. 845

Potessi rivederti e rintracciare
Neomenia in questi luoghi!
Sorella, non è quello il tuo grembiule?
Non è l'anello della bianca mano,
candida più che avorio 850
e del latte più bella?

Congiunti sfortunati,
che fine vi attirò su questi monti!
Quando dalla mia bocca i genitori
sapranno, che avverrà? Per il dolore 855
muoiono e più Neomenia non li trova.

Monte, inghiottimi, e forza
non darmi di arrivare da mio padre
mesto, ma la notizia
fa' che la rechi il vento. 860

Trasformami, Signore, se hai pietà,
in pietra oppure in fonte,
onde pianga, qual rivolo,
grave male, non lieve.

Scena V
Elena e Laomedonte

El Cala la sera, figli, 865
e a casa non vi vedo.
Nemmeno il posto so
dove vi portò il piede.

Non ho dove cercare,
ché la luce si è spenta. 870
Neomenia, coi tuoi occhi
non la riaccenderai.

Come tempesta in mare
sorprende vecchia nave,
è giunta a me la pena 875
che mi spinge alla fossa.

Quando sto al focolare
la sera, guardo attorno,
ma i figli non ci sono.
Gioia non dà Neomenia. 880

Laom Ahi, nel mio cuore un groppo
grosso s'è rannodato.
Figli, più non vedrete
il babbo, ché vi muore.

Figli, vi benedico 885
se vivi siete almeno,
perché come cristallo
con cura vi ho tenuti.

Pensavo e fu illusione
che nella mia vecchiaia 890
due giovani robusti
mi serbasse il destino.

Ma che! Quella furiosa
anzitempo li prese
e dal mondo li tolse 895
nel giro d'un sol giorno.

Neomenia, che colomba
sembrava sui cipressi,
morte, me l'hai riposta
lontano, ove t'aggrada. 900

Chi lo sa? Nera belva
mi ha dilaniato l'uno,
spento l'altro dei figli,
oggi, forse anche ieri.

Morte, perché mi lasci? 905
Prendi anche me con loro.
Non vivo, se la gioia
mi ha sottratto il destino.

Mi lascia pene e lutti,
mi vieta ogni piacere, 910
strappandomi tre figli,
poi dice: "Invecchia e vivi!".

Atto V

Scena I

Coro

Nasce in letto fastoso ed alto l'uomo,
serbato come farmaco in cristallo. 915

Spunta tra i rovi un fiore,
con lazzeruoli attorno
e acute spine sotto, e più dell'uomo
dura, candido, altero,
fra triboli e tormenti.

Se non lo secca il sole o man lo coglie, 920
mostra l'intatto volto lungo tempo.

Morte o amore o sventure
o infelicità o gelosia
stroncano al mondo giovani e fanciulle
né pace mai si trova 925
nel seguito dei secoli
tal da saziare il petto all'uomo misero,
che invece sempre aridi dispiega

i pensieri e le mani
in lacrime, furore e lutti intinge, 930
nel sangue dei congiunti, in sdegno e invidia!
Vita, come ci intrichi in quel garbuglio
senza darci mai tregua
e, quando un male dorme,
l'altro vai a destare. 935

Scena II

Boleslao, Laomedonte ed Elena

Bol Tetra casa! Finestre
listate a lutto come notte buia.
Mamma e babbo, perdono, se vi reco
nuova che il petto scora
e, detta, per il duolo a me la vita 940
spiante, ché già il più diletto bene
alla vista mi è tolto.
Dove il fato chiamava, lo sapete,
ieri andammo e, Neomenia nel pianoro
lasciata di Boiano, ci inoltrammo 945
nel bosco a caccia al di là del fiume
che scorre verso il mare ed al ritorno
guardavo, ma a Boiano alla finestra
Neomenia non vedevo.
Sentii un colpo al cuore 950
e invano col fratello la cercammo.
Padre, che tuono in petto,
che lampo balenò davanti agli occhi.
Fischiai, piansi, gridai: non mi rispose.
Ogni prova tentammo 955
per boschi e monti, da una parte io
e Ladislao dall'altra, senza frutto
fin che più non lo vidi.
Poi, come volle l'ora, andò a morire
dove forse Neomenia ritrovò 960
e la furia del fato me condusse.
O padre, o madre, al detto inorridite!
Un cadavere vidi, mi accostai,
mio fratello conobbi, col petto lacerato,
tutto lordo di sangue. 965

Stava supino con gli occhi sbarrati
 rivolti al cielo come se implorasse
 dall'alto soccorso e con la destra
 il pugnale stringeva
 cruento. Scrutando un po' più in là 970
 un grembiule adocchiò,
 frugò ed un anello
 mi venne tra le mani.
 Dal ricamo
 risalì a Neomenia. Tremebondo 975
 e in lacrime lo prese col fucile
 del fratello sul posto ove pestò
 d'un turco il corpo esanime.
 E più dire non so della catastrofe.
Laom Figlio, il grembiule porgimi. 980
 Che per l'ultima volta lo veda, non indosso
 all'altra Neomenia.
 Io vecchio, figlia, non ti figuravo
 come agnello nei boschi
 in compagnia 985
 d'un lupo che la gola
 avida prima o poi
 spalanca e se lo ingoia.
 Consentii che partissi,
 ma al mondo più non sei. Dov'è il fratello? 990
 Forse morì per te? Vi benedissi
 e se morte esecrai fu ché morire
 mi fa di crepacuore. O Ladislao,
 figli, fiori infelici!
El Neomenia, o Neomenia, su, rispondi! 995
 Tua madre è che ti chiama. Dove sei?
 L'anello mi sussurra al posto tuo.
 Non tu, giovane carica
 di nobile bellezza, ormai in cenere
 o fango tramutata. Ai vivi il babbo 1000
 è mancato per forte dispiacere
 ed il secondo figlio
 si spense dove vide il tuo grembiule.
 O figlia, o Ladislao, vampa di morte
 a voi dietro mi sprona. 1005
Bol Sventura! Perché vivo? Se n'è andata

l'ombra ristoratrice. Madre mia,
luce che confortava i miei dolori,
amore che indulgeva alle mancanze
del primo figlio. O padre, dove sei? 1010
Neomenia avrai già visto e mio fratello.
La mamma ti ha seguito ed io ti lascio?
No, senza te la vita mi ripugna.

Scena III
Bosdare e Morinna

Mor Son qual fiore sbocciato
in estesa pianura, 1015
dei petali privato
per il caldo sofferto.

Presto la notte è al termine
ed i petali il vento
non apre o la rugiada 1020
che lui supplica e anela.

Sempre sospiro e piango
la pace che non viene
e i fidati pensieri
ora da me congedo. 1025

Penoso dispiacere
mi combatte nel petto.
Come d'un figlio in cerca
mamma, le valli assordo.

Né monte né foresta 1030
risposero al mio grido,
solo una sventurata
vittima dell'amore.

Solo lei per pietà,
se grido, mi risponde, 1035
solo lei nelle pene
ha parte e questi uccelli.

Bos Che vedo? Morinna? Lei mi sembra.
È lei, la riconosco. Questa notte
in sogno mi parlava 1040
con voce tenue e dolce e mi affondava
più la freccia nel petto
trapassandomi il cuore.

Mor O Ermolao, qual cera mi fai sciogliere,
fissa a te col pensiero, 1045
ma tu sei alto monte che non cura
la neve che destandosi ritrova
calata sui declivi.

Io con te sorridente,
tu lo sguardo mi neghi. 1050
Morte, pena, su, prendimi,
non lasciarmi in balia di questo barbaro.
Una sola parola
gli svelerà la piaga in grembo ascosa.

Bos Aspettami, Morinna. Appresso a te, 1055
legato con la fune, mi trascini
ed io ti seguo né voglia ho di sciogliermi,
ma piango come un rivolo. Tu, dura,
non mi conforti e vuoi che avvelenato
muoia per mano tua senza speranza. 1060

Mor Non toccarmi! Son d'altri,
cui ho promesso il cuore.
Mi sconcerta il tuo viso,
provo solo disgusto.

Se per caso mi vedi 1065
o tu appari ai miei occhi,
mi trema il cuore in petto
e ti intima: "Va' via!".

Bos Come mazzo di viole 1070
sono in mano a una giovane,
ma il piacere non ho
di baciarle la bocca.

Sempre al sole mi tiene
finché non mi disfoggia,

in terra poi mi lascia
o mi getta in un canto. 1075

Già mi cadono i petali
sospirando rugiada
e del sole cocente
mi stordiscono i raggi. 1080

Oggi o domani o poi
muoio pel dispiacere
che beata fanciulla
non si stanca d'infliggermi.

Scena IV
Agesilao e Teresa

Ag Teresa, finalmente! In questi giorni
ti ho attesa inutilmente per sentire
se, incontrata Neomenia,
buone notizie avessi da recarmi. 1085

Da tre giorni è sparita e forse un male
l'ha colta, perché dalla campagna
vedevo le finestre
del palazzo sbarrate
come di case in lutto, e all'improvviso
un gemito ed un groppo
mi mozzarono il fiato. 1090

Ter Signore, l'incredibile catastrofe
non giunse alle tue orecchie?
Non ho lena per dirtela,
ché la voce, forzata,
mi si soffoca in gola. 1095

Il dolore, all'apprenderla, ti stronca,
ché la tua buona stella è impallidita. 1100

Ag Teresa, che racconti? Da me vedo
il letale disastro
prescritto dal destino.

Muoio, se lei è morta,
e mi sottraggo al danno. 1105

Scena V
Neomenia e Agesilao

Neom Vita perduta! Sono nata in terra
per udire sventure a cui pensiero
giungere mai potrebbe. Petto, spaccati!
Cuore, sciogliti in pianto e gola in gemiti! 1110
Viscere, consumatevi al sapere
spenti due genitori e due fratelli.
Morte spietata e rabida,
hai tolto dalla vita
quattro con un sol colpo, per lasciarmi 1115
derelitta, più in preda alla paura.
Perché stare qui a piangere
e non unirmi a babbo e mamma al seguito
dei fratelli. Da morte, Agesilao,
mi liberasti, stretta ad una stanga 1120
in spelonca montana,
per darmi ad altra fine ancor più buia.
Vita, speranza, occhi a me negati!
Tetro è il giorno, atro il monte, ombra la valle!
Il grembo è fatto gelo, neve l'animo. 1125
Neomenia abbraccerai, mamma, già prima
che sia concluso il giorno. O fato, o amore,
o tempo, compi il sospirato voto,
ché ho giurato altrimenti
da me squarciarmi il petto e il cuore fendere, 1130
se già non è dissolto.
Ag Destino maledetto, almeno sazio
sei o l'avidia roncola brandisci
per stroncare altri giovani?
Cala il fendente, ché m'incresce vivere, 1135
porto odio alla vita. Quanto prima
lo spirito mi estirpa e adduci dove
è il suo beato, causa
d'ogni mia gioia al mondo.
I tuoi occhi parlanti, o Neomenia, 1140
smorti son fatti e più non li rivolgi
in chiesa a illuminare altare e tomba.
Non restano più i giovani
muti, senza respiro,

L'altera bellezza contemplando
che emanava il tuo volto. 1145
Gaia fanciulla, la ridente bocca
dov'è col bianco petto
più candido del latte?
La tua dolce parola, che sanava 1150
i piagati e gli infermi, più non s'ode!
Ha per sposa la fossa il puro corpo
e le tue bionde chiome sono in cenere
precoce sfigurate. O morte, o abisso
mai nei secoli udito! 1155
L'invidia che mi serbi ho scorto ed ora
che mi tieni in oblio, da me spartito,
la mia spoglia sul sangue di Neomenia
riverso. O morte, o abisso!

N O T E

L'opera porta il titolo *Neomen'ja / e Çik Sandorit arbëreshë*. Nella versione italiana si assiste a un ampliamento:

La Neomènia / di / Francesco Santoro. / Poema italo greco / tragico amoroso / composto dal medesimo e tradotto / dal Albanese in lingua volgare / Italiana / dedicato a Sua / Eccellenza / il Signor Barone di Cerzeto / D. Giocchino / Majerà.

Alla moglie del Barone il Santori dedicherà nel 1855 *Il Cristiano santificato*. La forma Giocchino era in uso ai tempi del Santori accanto ad altre: Giacchino, Gioacchino, Giovacchino.

La versione poetica italiana dell'autore tende all'amplificazione. Nel proemio il rapporto dei versi è 2:3. Nella mia traduzione della *Neomenia* (e di tutti gli altri testi) il rapporto è 1:1, il che, per la maggiore lunghezza delle parole italiane, impone uno stile più stringato, tipico d'altronde delle opere drammatiche. Accanto a endecasillabi e settenari ho qua e là inserito decasillabi, settenari doppi e altri versi allo scopo di variare il ritmo.

La convinzione che si tratti del primo scritto organico composto dal Santori è corroborata dai seguenti elementi:

- L'attestazione dell'autore che nell'avvertenza al *Lettore benigno*, riecheggiando la prosa dedicatoria del Variboba, afferma: "piuttosto per dimostare i pregi d'una favella, tenuta tutt'ora come inutile e di nessun vantaggio... mi sono indotto a combinare la presente operetta... onde restare invalido il detto di coloro che di nulla prezarono un tal Idioma". A scrivere il Santori confessa di essere stato spinto dalla recente pubblicazione del *Milosao* (1836) e della *Serafina Topia* (1839) del De Rada: "E questo poi fia ad immortal sua gloria, che accese l'animo nostro ed a scrivere lo indusse". Siamo perciò nei primi anni 40, quando il poeta è poco più che ventenne.
- Il carattere primitivo dell'alfabeto usato, che ancora non distingue *d* da *dh* e *r* da *rr*, per l'attuale *z* usa la *s*, in alcuni casi con il valore anche di *sh*: *schon* = *shkon*. L'alfabeto del Canzoniere è già più avanzato. Quest'ultima opera (che non può quindi essere stata pubblicata, come vuole il De Rada, "verso il 1839") amplia da quattro a sei strofe una composizione della *Neomenia* (*Kur rrij me ulëkun bashk*, vv. 220-235 – cfr *Canz.*, 6, 1-24) e un'altra (*Mos më ngit se nj' etri jam*, vv. 1061-1068 – cfr *Canz.*, 15, 16-25) la inserisce in un diverso contesto.
  - L'uso di termini non più presenti nelle opere seguenti: *llautim* (≈ *llaudhim*), *ikton* (balzo), *kuori* (≈ *kori*), *mizurë* (misero, mesto), *kalithur* (fianco), *thanare* (urna), *fata* (femminile! ≈ *fati*), *edh* (= *e*; ≈ *ej*), *vëlomë* (ferita; ≈ *lavomë*), *vëlomoj* (ferire), *tjore* (natura), *Thjeu* (Dio; ≈ *Perëndia*, *Theosi*), *thjesor* (divino; ≈ *theosor*), *teshkruanj*, *teshkonj*, *thesollë* (grotta), *furbrë* (amarezza), *tramot* (momento), *strepë* (dolore; ≈ *strep*), *rronizonj* (spaventare).
- Il significato improprio conferito ad alcuni termini: *shabje* (elmo, cimiero invece che spada), *rroni* (rabbia, sdegno invece di vita, anima).
- Strane forme verbali poi abbandonate (*u prortishë*, *u hjothëtishë*, *u afrësuashë* – *hollqën per helq*).
- Le incertezze metriche rilevabili ai versi 170, 265, 440, 456, 462, 634, 728, 789, 832, 852, 922, 1039, 1091.
- La grafia riconducibile al primo stadio dell'attività letteraria santoriana.
- Un errore da principiante nell'italiano del Proemio (*se potrebbe*).

Lettore benigno Nel ms *verdeggiate* (femm. pl) per *verdeggianti* (lapsus). *Fia* = sarà. Il *brevo* del ms è una forma desueta per *breve*. *Meno di quelle [che] vi son d'uopo*: l'omissione del pronome relativo è probabilmente non casuale, ma voluta. Infatti questo fenomeno si presenta nel testo albanese ai versi 431, 543, 690, 746, 965, 1024, 1047 e ricompare più volte nella *Clementina*, oltre che in *Canzoniere* 1, 4.

Personaggi Dalla lettura metrica dell'originale albanese e della traduzione dell'autore risulta chiaramente la pronuncia Neomènia e Ifigènia. L'ho conservata nella mia versione per fedeltà e per la suggestione poetica che mi pare derivarne.

Il turco è inserito tra i personaggi solo nel testo italiano dell'autore.

Una probabile fonte del nome di Neomenia è l'opera di Giovanni Chiericato, *Le Spighe raccolte*, parte II, Venezia, 1764, p. 158), dove essa designa la festa ebraica del novilunio.

La catena degli amori infelici: Bosdare ama, non riamato, Morinna che, non riamata, ama Ermolao che, non riamato, ama Neomenia, che, senza sapere di esserne riamata, ama Agesilao.

I cori posti all'inizio di ciascun atto hanno come tema comune l'infelicità umana, principalmente imputata all'amore, qui spesso rappresentato mitologicamente come un putto.

Trattandosi della prima opera organica dell'autore e della prima prova del suo alfabeto, nell'apparato critico, in caso di correzione dell'originale, ne viene riprodotta fedelmente la grafia.

6 jëm] jumm 16 mizurë] missùry 20 s' e ndikuroj] sindicuroj 21 shërbi'n. Sincope per = shërbimin 103 nge] nchy 150 duk se ne] duxene. Il ne è una zeppa. Anche al v. 437. 175-201 Qui e ai versi 689-703 si sente un'eco dello stile dei madrigali del Tasso. 196 shkreh. Per *shkrehij*. 201 mjeret] mjeret. 215 ardh. Per *ardhur*. 227 prëdashe. Per *prëdashure*. 233 këxen] γhyzzen 247 qelëq] ceglioch 249 onjë. Per *nganjë*. 251 se] si. Ho corretto basandomi sulla traduzione dello stesso autore. 258 buzën] busun. 263 bashka] basca. 285 coha. Termine di origine turca che indica il vestito di gala delle donne. 356 Nella didascalia che segue questo verso nel ms di trova *Scena III* per *Shen III* e *Ageslao* per *Axhezllai*. 360 qafën të bardh e siun e zī. Si noti la *variatio* nell'uso dell'articolo prepositivo. 385 çë] ty. 404 Boiano. Il Santori scrive *vojanin* e traduce *la torre*. Si tratta invece della denominazione di una campagna di Santa Caterina Albanese, sita nei paraggi del Santuario di San Pantaleone. 446 luftuarë] gliftuary. 462 gjëndemi. Prima persona *singolare*. Forma caratteristica di Santa Caterina Albanese. Ma due versi dopo si trova *mbjidhem*, che è la forma comune. 469 korrësori. Il *Fjalor* del Giordano riporta un *kurrzuar* del Parapugna. 471 kallëzore] calusore. 478 gjir'] ghīθr. Per influsso del *gjith* che precede. 485 lëftuari] gliθftuari. 486 më] my. 492-586 La monodia di Neomenia (scena seconda dell'atto terzo) è una delle parti più poetiche del dramma. 499 të] tu. 517 eku, e vetëm e helëmörë. Si noti il genere femminile di *eku*. Altrove usa *ekja*. 522 turku] Tulcu. 524 se. Zeppa. 529 shtëpia, invece del più comune *shpia*. 542 bukurëz] buccurùs. 551 shkëllqijn] schylchiyin. 553 shujta] siuita. 555 Thirma. È la consueta grafia del Santori. 574 Ndera ime. Correttamente: *Nderën time*. 605 si] se. Correggo in base alla traduzione dello stesso Santori. 608 *Jam* è da considerare metricamente enclitico. 633 zbjidhemi. Ingegnosa formazione santoriana: il contrario di *mbjidhemi*. 634 Il ms accanto al *bushtra* sottolineato riporta *Vorea*. 657 njoha. Nella lettura metrica: *njohà*. 663 vret e vëlonon. Hysteron-proteron. 694 Per l'immagine cfr. *Rrozari*, 14, 13-16. 709 ndëjme] nduime. 712 hënëz] khynnus. 727 këshillë] chiscily. 728 ndën, in sostituzione di un precedente *ndë*. 732 së ndikuron] sindicuron. 738 gërvishtënjn] ghynrisctygnin. 745 ndëjm] nduim. 760 shtrushëme] sctryscyme. 762 trandaksima] trataximma. 763 ki' m' = avevami (kish më). 789 qe m' = më qe = mi fu, fummi. 791 prë. Zeppa. 792 dheut e qiellë. La desinenza è presente solo nel primo termine. 798 hollqën. Per *helq*. Cfr *folën* per *flet*. 817 Strano iperbato. 823 strepī. Cfr *strepe*, pl, in *Canz.* 19, 8. 846 Sosemi] Sossesemi. 857 Lutëm, *ingoiami*. Dal calabrese *gliùttere*. 888 ju] jy. 897 Neomen'ja. Correttamente: *Neomen'jen*. 901 njeh] gnoγh. 937 të] ti. 948 sisonja] fisogna. 960 te = tek. 963 pë] pe. 978-979 Per ragioni metriche ho sdoppiato quello che nel ms si presenta come un unico verso. 992-993 Costruzione: *qe se bën e des*. 1044 Per una delle sue non rare sviste il Santori pone Bosdare, e non Ermolao, come destinatario di queste invocazioni di Morinna e ciò in contrasto con i successivi versi 1061-1068. 1046 së ndikurone] sindicuronne. 1057 zgjidhem dua. Congiuntivo senza *të*. 1072 buzën] busun. 1074 njera më sftetëson. Senza *çë*. 1078 s' kam] e scham. 1094 shërtim] sciytim. 1122 më] më. 1138 Iperbato inusuale. 1139 La lettura del termine (tradotto dal Santori con "florido") è qui poco chiara, mentre invece nella *Clementina* (v. 22) si è in presenza di un inequivocabile *gkaθaree* (*gjatharë*, "avventurose", felici). Al verso 40 della poesia inedita dall'incipit *I gropsuarë ndë zeze stes* (cartella XIII, pag. 12) si incontra la forma *ghiθarë* (*gjitharë*, "lieto") che sembra rinviare a una possibile forma piena *gjith'harë*. 1151 sëmurmet' e vëlonuorë. La desinenza è presente solo nel primo termine. 1154 më] më.